WILLEM JANSZ. VAN AMSTERDAM,

ADMIRAAL

EN

WILLEM JANSZ. VAN AMERSFOORT,

VICE-COMMANDEUR DER O. I. C.

IN DE EERSTE HELFT DER 17de EEUW.

Wanneer de naam van een persoon door het verrichten eener bijzondere daad tot ons is gekomen, dan wenscht men allicht gaarne meer bijzonderheden uit diens levensloop te vernemen, 't geen juist niet altijd eene even gemakkelijke taak is, hetzij door gebrek aan de noodige bronnen, van wier bestaan of aanwezigheid men dikwerf onkundig is, of wel dat deze voor den onderzoeker niet beschikbaar zijn. Moeielijker wordt dit onderzoek, al zijn die bronnen aanwezig en toegankelijk, wanneer het iemand geldt, wiens naam door zoovele anderen van zijne tijdgenooten werd gedragen, en waarvan er sommige gelijke betrekkingen in de maatschappij bekleedden; dan loopt men gevaar aan den een toe te schrijven wat door een ander werd verricht.

In dit geval bevinden wij ons ten aanzien van eenige personen, die den naam van Willem Jansz. dragen, allen in dienst der Oost-Indische Compagnie, en waaronder ten minste er zich twee bevinden die zich meer bijzonder hebben onderscheiden, namelijk de aan het hoofd dezer regelen genoemde Willem Jansz. van Amsterdam en Willem Jansz. van Amersfoort. Wij hebben getracht hunne verrichtingen uit de papieren der voormalige O. I. C. bijeen te brengen, waaruit men zal ontwaren dat zij aan dit handelslichaam vele en daaronder uitstekende diensten hebben bewezen, zoodat hunne namen wel verdienen voor de geschiedenis bewaard te blijven.

De taak, door ons opgevat, was echter ver van gemakkelijk.

Slechts zelden vindt men de aanwijzing der geboorteplaats achter hunne namen vermeld; veelal zijn zij op hetzelfde terrein, in gelijke betrekking, — vooral in de eerste jaren — werkzaam; alleen dan, wanneer wij door hen onderteevende brieven of rapporten vonden, was het mogelijk den rechten persoon aan te duiden. En wat betreft de gelijkkluidende namen, een paar daarvan kwamen ons bij de behandeling van ons onderwerp voor, waarvan het o. i. niet met zekerheid is uit te maken in hoeverre zij tot de hier bedoelde in betrekking staan.

De eerste, dien wij aantroffen, bevond zich op de vloot die in 1598, onder bevel van den Admiraal Jacob Cornelisz. van Neck, naar Indië stevende. Onder eene verklaring afgelegd en eigenhandig onderteevend door de kooplieden, schippers, onderkooplieden, stuurlieden en onderstuurlieden zijner schepen, waarbij zij belooven, „dat sy alle journaelen, caerten, schriften, affteyckeningen van Landen, Steden enz. sullen overleveren in handen van den Admiraal ofte Bewinthebberen, enz“, leest men ook dezen regel: „Ick als myn schipper Willem Jansz“. Hij was vermoedelijk stuurman op de *Hollandia*, waarop schipper was Pieter Claesz. van Neck; op dit schip was hij het volgende jaar opperstuurman en wordt hij aldaar genoemd Willem Jansz. van Amsterdam¹. Aan boord van het schip *Gouda* tot dezelfde vloot behorende en gevoerd door schipper Claes Cornelisz. bevond zich mede een Willem Jansz. van Amsterdam als stuurman in 1600.

In de vloot in 1601 onder Spilbergen naar Indië vertrokken, werd het *Lam* door een Willem Jansz. als schipper gevoerd². Onder de stukken die aan den Admiraal Steven van der Hagen bij zijn vertrek naar Indië in 1603 werden ter hand gesteld, treffen wij eene zeilaanwijzing of zoogenaamde leeskaart aan van Bantam naar de Maleische kust, welke geschréven en eigenhandig onderteevend is door „Willem Jansz. van Amstelredam“, die deze kust had bezeild in de maanden September en October 1602; het schip wordt door hem niet opgegeven.

¹ Monsterrol van de *Hollandia* 1599, Deel III der oude reizen M. S. R. A.

² Begin en Voortg. van de Ver. O. I. C. Eerste reis van Joris van Spilbergen. 1601, blz. 4, 1e Deel, 1646.

I. WILLEM JANSZ. VAN AMSTERDAM.

§ 1. Tot de vloot, die onder den admiraal Steven van der Hagen in December 1603 naar Indië stevende, behoorde ook het jacht, het Duijken, waarover het bevel gevoerd werd door schipper Willem Jansz. van Amsterdam. Het jacht nam deel aan de verrichtingen der vloot op de kust van Mosambique, Malabaar enz., toen den 25sten Januari 1605 de admiraal met zijne schepen van Bantam naar Amboina zeilde, waar hij den 21sten Februari ten anker kwam; ook hier nam het Duijken deel in hetgeen aldaar door de vloot werd verricht ¹.

In het najaar van 1605 had de reis plaats, die den naam van Willem Jansz. voor het eerst tot ons heeft overgebracht. Vele nasporingen hebben er omtrent die reis reeds plaats gehad, en laatstelijk inzonderheid door den schrijver van het standaardwerk, in de noot hieronder aangehaald ²; wat wij daaraan hebben kunnen toevoegen, leest men in de reizen der Nederlanders naar het Zuidland of Nieuw-Holland in de 17^e en 18^e eeuw ³, en berustte op aantekeningen, nagelaten door wijlen den heer Lauts.

Het zal wel onnoodig kunnen geacht worden, hier alles breedvoerig te herhalen; wij kunnen, dunkt ons, volstaan, met slechts in herinnering te brengen, dat, volgens de instructie in 1644 door Gouverneur-Generaal en Raden van Indië, aan den schipper-commandeur Abel Jansz. Tasman en den schipper-piloot Frans Jacobsz. Visscher medegegeven, blijkt dat het Duijken de onbekende zuid- en westkusten van Nieuw-Guinea van 5 tot 13 $\frac{3}{4}$ graden zuiderbreedte ontdekt en de Kei- en Aroe-eilanden in 't voorbijgaan had bezocht, terwijl het daarentegen volgens de nagelaten aantekeningen van den heer Lauts, langs de westkust van Nieuw-Holland van 29° Zbr. af, had gezeild, de noordkust omgestevend, de golf van Carpentaria ingeloopt tot op 13° Zbr., van daar teruggekeerd was, en langs de zuidkust van Nieuw-Guinea, de Kei- en Aroe-eilanden naar Banda koers had gesteld, en den 31sten Mei 1606 voor Amboina het anker weder liet vallen.

¹ Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge, De opkomst van het Nederl. gezag in O. I. 1595—1610, 3e deel, blz. 30 en vlg.

² Als voren, blz. 42 en v. v.

³ Verhandelingen en Berigten betreffende het Zeewezen enz. 1867. Ook afzonderlijk in den handel.

Mocht het later nog eens blijken, dat de lezing door den heer Lants opgeteekend, de ware is geweest, dan kan men aannemen dat van de kusten van dat groote eiland, de westkust door de Nederlanders vóór 1616 is ontdekt ¹, de noordkust door de Portugezen in 1601 ², de oostkust door de Spanjaarden in 1605 ³ en een gedeelte der zuidkust door de Nederlanders in 1622.

Weldra zoude Willem Jansz. het Duijken verlaten, daar hij als schipper werd overgeplaatst op het schip *Westfriesland* om daarmede naar het vaderland terug te keeren; doch op welken dag die overplaatsing plaats had, zochten wij te vergeefs in de papieren der Compagnie. Juist van de jaren 1605, 1606 en 1607 ontbreken vele bescheiden. Is ons vermoeden niet ongegrond, dan zouden wij zijne overplaatsing op de *Westfriesland* als eene belooning willen beschouwen voor zijne diensten met het Duijken bewezen; eerstgenoemde was een schip van 350, het laatste slechts van 30 lasten. In de laatste dagen van October of in het begin van November 1606 vertrok de *Westfriesland* met eene rijke lading van Bantam, doch het mocht zijne bestemming niet bereiken; het leed bij Mauritius schipbreuk, het volk werd gered, doch de kostbare lading ging verloren; bijzonderheden betreffende dit ongeval ontbreken ⁴.

Toen de admiraal Matelief op den 24sten November 1607 met het schip *Oranje* voor Bantam kwam, vond hij er onder anderen den schipper Willem Jansz. en den opperkoopman Heertje Olferts van het bij Mauritius gebleven schip *Westfriesland*, die met schipper Jan Fransz. en den opperkoopman Claes Simonsz. Meebael in een jacht, door de laatstgenoemden in Madagaskar op-

¹ In 1616 werd het Eendrachtland door schipper Dirck Hartochsz. met het schip de Eendracht ontdekt.

² Volgens een kaartje voorkomende in het werk van den heer R. H. Major, *The Life of Prince Henry of Portugal, suruamed the Navigator etc.* London, 1868.

³ *Early Voyages to Terra Australis, now called Australia etc.* by R. H. Major. London 1859, en *Verhael van seecker memoriaal gepres. aen Syne May. door den Capiteyn Peter Fernandes de Quir (Quiros), op de bewooninge ende ontdeckinge van het viereudeel der wereld Australia Incognita enz. Siviellien 1610.* M. S. R. A.

⁴ In the *Calendar of State Papers, Colonial series, East Indies, 1513—1626.* London 1862, lezen wij op blz. 152: 1607 April 30th. Bantam. Gabriel Tower-son to his loving brother. "His last was of the 26th Oct. 1606 by the *West-Friesland*, since which time nothing has happened worthy the writing," en aan het einde van dezen brief "News that the *West Friesland* is cast away upon the Sand-Island, having saved all their man but little of their goods."

gemaakt, en door hen mede Madagaskar genoemd, te Bantam waren aangekomen ¹.

Te Bantam lag ook een Engelsch jacht dat in zeven maanden uit Engeland was gekomen; Matelief vernam dat het nabij de Kaap twee groote schepen had gelaten die weldra mede te Bantam verwacht werden, om van daar vermoedelijk naar Banda te zeilen. Dewijl zij der Compagnie veel schade zouden kunnen veroorzaken, besloot Matelief hun voor te komen. Hij gebruikte hiertoe het jacht Madagaskar en stelde daarop als schipper Willem Jansz.; maar daar hij de reis van dit jacht voor de Engelschen geheim wenschte te houden, durfde hij er in den Raad geen opening van te doen, uit vrees dat het mocht uitlekken. Hij stelde derhalve den Raad eenvoudig voor, om het jacht met lijnwaden en geld aan den fiskaal Maerten Aep naar Johor te zenden, die aan den koning moest te kennen geven, dat er twaalf Hollandsche schepen op reis naar Indië waren, en dat hij — Matelief — het voornemen had hem tegen de Portugezen te ondersteunen en intusschen zijne stad moest versterken enz. De Raad nam hierin genoegen en het jacht werd zeilvaardig gemaakt; maar behalve de gewone brieven ontving Willem Jansz. van den admiraal Matelief eene geheime missive die hij, eerst vier of vijf mijlen van Bantam verwijderd, mocht openen, en waarin hem gelast werd, dat hij zich zoo spoedig doenlijk, en zonder ergens aantelopen, naar Amboina moest begeven, de voor den gouverneur Houtman bestemde brieven overgeven en aldaar hoogstens één dag vertoeven, ten einde het geld of goederen die de gouverneur Houtman mocht noodig hebben, te lossen, waarnaar hij onverwijld naar Banda moest zeilen en er verrichten wat hem zoude worden voorgeschreven.

Den 4den December 1607 ging Willem Jansz. met het jacht Madagaskar van Bantam onder zeil. De zending van dit jacht met voorschreven doel, wordt door enkele brieven bevestigd. Zoo schrijft Jacques l'Hermite den 26sten Januari 1608 aan de Bewindhebbers: „Het jacht Madagascar heeft geladen enz. en is den 4den December 't seijl gegaen naer Amboina ende Banda, om kennis te geven van 't aencomen van twee Engelsche schepen te Bantam; daerop is voor schipper gestelt *Willem Jansz. eertijts*

¹ Het waren de schipper en opperkoopman van de Caraak door Warwyck veroverd en door hem naar het vaderland gezonden. Zij kwamen te Bantam om schepen en volk te halen, om de lading van de Caraak in over te schepen dewijl deze ongeschikt was bevonden om langer zee te bouwen.

schipper op Westvrieslandt ende Jan Maertsz." De gouverneur Houtman bericht daarentegen op den 2^{den} Januari 1608 van Combello aan Hendrick van Bergel, koopman, residerende te Banda: "dat hij van den admiraal Matelief een brief heeft ontvangen, comende met het jacht Madagascar, waarop schipper is *Willem Jansz. eertijts schipper op het Duijfsken*." Schijnbaar ligt in beider schrijven eene tegenstrijdigheid, die zich echter gemakkelijk laat verklaren. L'Hermite noemt het laatste schip waarover Willem Jansz. het bevel had gevoerd; Houtman daarentegen het Duijfsken, waarop hij en ook van Bergel hem gekend hebben.

Den 6^{den} Januari 1608 kwam het jacht te Banda, vertoefde er slechts weinige dagen, waarna het naar Amboina terugkeerde, doch toen het daar aankwam werd het in zulk een slechten staat bevonden, dat het ongeschikt geoordeeld werd langer zee te bouwen en voor wrak verklaard.

De admiraal Pouwels van Caerden, destijds daar aanwezig, nam met den Raad omtrent schipper en volk van genoemd jacht op den 16^{en} April 1608 aanvankelijk het besluit, dat men op het jacht Madagaskar, Willem Jansz. die schipper geweest is, "gaerne gesteld soude hebben als schipper ende stuurman op de Chaloupe die van 't schip Walcheren opgezet wordt om daarmede naar China te vaeren, alsoo hij daer geweest is, onvermindert sijne gagie, overmits geen andere plaets voorhanden en hebben." Willem Jansz. was daartoe volstrekt niet genegen "achtende dat hem daerbij groote kleijnachtinge soude geschieden ende tot sijn nadeel wezen op eene chaloupe als schipper te varen." Tengevolge hiervan werd op den 20sten April door den admiraal en Raad besloten, hem voorloopig te stellen als schipper op 't jacht Delft, dat naar Ternate zou varen, en waarop slechts een stuurman was, daar de schipper op Ternate was gebleven. Bij zijne komst in Ternate zou men, "naer de gelegenheijt voorvalt, hem in anderen dienst mogen gebruijken."

Eenigen tijd later vertrok van Caerden met de hem ter beschikking staande schepen naar Ternate, waar hij den 18^{den} Mei ten anker kwam. Aan 't geen hier door van Caerden werd verricht, o. a. het veroveren van het eiland Matsjian op de Spanjaarden, op den 21sten Juni, nam het jacht Delft een werkzaam aandeel ¹.

¹ Jhr. de Jonge, 3e deel, bl. 165, 263 waar echter van het jacht Delft geen melding wordt gemaakt.

De diensttijd van Willem Jansz. zou weldra geexpireert zijn. Hij weigerde echter in dienst te blijven, ook in de overtuiging, dat er genoeg personen overbleven „om de open plaatsen te mogen bekleeden” ¹; overeenkomstig zijn verzoek gaf men hem zijn ontslag. In zijne plaats kwam op het schip Delft als schipper en koopman Jan Direkz. Lam, een man die mede uitstekende diensten aan de Oost-Indische, en later aan de West-Indische Compagnie bewezen heeft.

Ten gevolge van dit besluit vertrok hij met het schip Bantam op den 3^{den} Augustus naar Bantam, met de schepen Gelderland en de Cleijne Son. De admiraal van Caerden was over zijne diensten gedurende zijn verblijf in de Molukken zeer tevreden geweest blijkens een brief aan L'Hermite van den 3^{den} Augustus, waarin hij o. a. schrijft: „De schipper W. J. die van het jacht Madagascar op Delft in Amboina bij provisie gestelt was, heeft hem seer wel bij ons gedragen, seer naerstich ende sorchvuldich geweest dewijle bij ons geweest is, soo dat ick hem seer daerover bedancke, ende alsoo den voorn. W. J. van den Admiraal Matelieff, maer voor een jaer is aengenomen geweest, soo sejnden hem mede over, alsoo hij niet genegen is hier in 't lant langer te blijven als sijn verbonden tijd „.

Het schip Bantam kwam den 5^{den} October ter reede van Bantam ², waar denzelfden dag het schip de Eendracht, van de kust van Coromandel, mede het anker liet vallen. Niet onwaarschijnlijk is het, dat de goede berichten die L'Hermite door van Caerden over Willem Jansz. had bekomen, hem genoopt hebben onzen schipper over te halen zich nog voor eenigen tijd in dienst der Comp. in Indië te verbinden, waarin hij slaagde; want hem werd in kwaliteit van koopman en schipper het bevel over de Eendracht toevertrouwd, en wel met bestemming om te Grisse of Makasser rijst te laden en die lading naar de Molukken over te voeren. Hij verliet daartoe de reede van Bantam den 3^{den} December 1608, en van deze reis in den loop van het volgende jaar teruggekomen, werd aan hem en den

¹ De schepen Walcheren en China waren kort te voren verongelukt, doch het volk werd gered.

² De schepen Gelderland en Cleijne Son kwamen eerst op den 29sten November te Bantam; deze schepen waren genoodzaakt geweest, daar ze niet benoorden Celebes hadden kunnen zeilen, benoorden Borneo om te loopen, waar ze met vele gevaren te worstelen hadden gehad. Brief van den schipper Arent Martsz. op de Cleijne Son, aan den kapitein Woutersz. op het fort Orange te Ternate van den 1sten December 1608.

schipper Arent Martsz. de eervolle en vertrouwelijke zending opgedragen naar Atjih, om er met den koopman Albert Willemsz. te overleggen, op welke wijze men op het gevoeglijkst een contract met den Koning zoude kunnen sluiten, tot welk einde hun de patenten van zijne Princelijke Excellentie, brieven en instructien van de bewindhebbers werden ter hand gesteld. Na zich van dien last gekweten te hebben zouden ze mogen zeilen naar Ceilon, en op Matecalo of elders aanloopen en naar den stand van zaken vernemen, om, daar de brieven van de bewindhebbers en den admiraal Wittert melding maakten van het aangaan van een contract met den koning van Ceilon, later daarnaar te kunnen handelen. Van Ceilon moesten zij naar Tegenapatnam op de kust van Coromandel oversteken, ook daar een nader contract aangaan tot uitsluiting van de Portugezen of ten minste het contract, door Bitter gemaakt, vernieuwen. Vervolgens zoude een der beide jachten naar Bengalen en Arrakan vertrekken, aldaar den handel verzoeken en almede met de vorsten des lands, volgens de orders van bewindhebbers, contracten aangaan, terwijl het andere te Peta-poeli en Mazulipatnam, de voor die plaatsen ingeladen goederen lossen en de kleeden en verdere koopmanschappen, die aldaar mochten zijn ingekocht naar Bantam overbrengen ¹. Van Atjih naar Ceilon zeilende, werd door Willem Jansz. op de kust van dat eiland een Portugeesch schip genomen, genaamd Nossa Signora d'Aguila. Het was een nieuw schip, even groot als de Eendracht, kwam van Bengalen en had meest suiker geladen. Willem Jansz. zond dit schip, waarvan men den naam in dien van Ternate herdoopte en waarop men den stuurman IJsbrand Cornelisz. als schipper aanstelde, den 18^{den} Juni 1610 naar Bantam, ten einde verslag te geven van 't geen tot dien datum zoowel door hem als Arent Martsz., volgens de bij hem ingekomen brieven van laatstgenoemde, was verricht; Arent Martsz. volgde kort daarna met de Cleijne Son; de eerste kwam op den 16^{den} September, de laatste op den 1sten October ter reede van Bantam.

Willem Jansz. verbleef nog op de kust van Coromandel en

¹ Memorie voor Srs. Willem Jansz. en Arent Martsz. gaande van hier naar Atchin en de kust van Choromandel. Bantam 15 October 1609. Wij zouden te nitvoerig worden zoo wij een omstandig verslag wilden geven van huune verrichtingen op deze reis; grootendeels worden ze vermeld in het werk des heeren de Jonge, t. a. p. 3e deel, blz. 51, 339 en v. v.

Bengalen tot den 23sten November, toen hij met het jacht Cleyne Middelburg almede de reis naar Bantam aannam; hij was genoodzaakt geweest de Eendracht op de kust van Coromandel achter te laten, waar het tengevolge van een bekomen lek moest verdubbeld worden. In het laatst van de maand December (1610) kwam hij met het jacht voor Bantam, waar hij aan den gouvern.-gen. Both, die intusschen uit het vaderland was gekomen, verslag deed van zijn wedervaren.

De lust om naar het vaderland terug te keeren had intusschen de overhand bekomen; hij deed daartoe aanzoek en slechts weinige dagen na zijne aankomst te Bantam, ging hij over op het schip Orangie ¹ van de Kamer van Zeeland, ten einde op dien bodem, die naar het vaderland bestemd was, de betrekking van opperkoopman waar te nemen. In het laatst van Januari 1611 liep dit schip van Bantam in zee en kwam den 23sten Augustus in Zeeland binnen.

§ 2. Den 1sten September 1611. vertrok Willem Jansz. van Middelburg naar Amsterdam, die tevens belast was geworden met een brief van de bewindhebbers van de Kamer van Zeeland aan die van Amsterdam over te brengen. Hoe hoog de bewindhebbers waren ingenomen met zijne in Indië bewezen diensten, blijkt uit dat schrijven, waarin zij hem noemen een „een seer bequaem endè nuchteren man, die ons groot contentement heeft gegeven van zijn relaes over den handel in de Oost Indien, en het waer te wenschen dat de Compe velen sulcken dienaers in India hadden; soudén vertrouwen daer beter gouvernement soude weesen als wij somwijlen wel hooren ².“

Nadat het schip Orangie gelost was, bleek het dat het op zijne Indische reis zeer weinig had geleden, zoodat de Kamer besloot het weder voor eene uitreize zeeklaar te maken. Op denzelfden dag waarop Willem Jansz. naar Amsterdam vertrok, was hij voor de genoemde Kamer opnieuw aan de Compagnie verbonden geworden, en wel voor den tijd van drie jaren, en voor honderd gulden in de maand, gelijk blijkt uit hunne resolutien op den 1sten September genomen.

Gedurende zijn verblijf te Amsterdam, vervoegde hij zich tot de vergadering van de zeventien aldaar, ten einde te mogen ontvangen „betaalinge van sijne maentgelden op het schip West-

¹ Resol. Gouv. Gen. en Raden van Ind. van 28 December 1610.

² Copie Brievenbouck Camer Middelburg 1611 etc.

Vrieslandt verdient. ¹ „ Bij hunne resolutie van den 14^{den} November werd bevolen „dat men hem zijn gagie van het schip West-Vrieslant sal betaalen, mits inhoudende een derde part tot zijn wedercompste hier te lande, omme alsdan daerinne gedesponeert te worden, naerdad bevonden sal worden hem tot dienst van de Compe gequeten te hebben. „

Terwijl intusschen het schip Orangie verder voor den dienst gereed werd gemaakt, ontving Willem Jansz. van de Kamer van Zeeland bij een schrijven den 17^{den} November een verzoek om zijn vertrek naar Zeeland niet uit te stellen en tevens om nog een twintig a twee-en-twintig kloeke mannen aan te nemen, „aangesien er zich veel rabauwen onder het volk dat aangenomen is, bevinden ende die haer ontsien te werken. „ De schepen Orangie en Zeelandia van de Zeeuwsche Kamer zouden een deel uitmaken van de vloot, die onder het beleid van den commandeur Adriaen Block Maertensz. van Alkmaar, weldra naar Indië zoude stevenen. Willem Jansz, nam het bevel over eerstgenoemd schip op zich, waarop de schepen op den 29sten December uit de verschillende havens in zee staken.

De vloot had eene langdurige uitreis, waarop weinig meldingswaardig voorviel, ofschoon men bij verschillende schrijvers geboekt vindt, dat er op de hoogte van de Zoute en Kaapverdische eilanden een allerbelangrijkst gevecht zoude hebben plaats gehad tusschen acht schepen van deze vloot en dertien spaansche, zoo dat er van deze laatste slechts vier waren ontkomen om in Spanje hun geleden verlies bekend te maken ². Op de hoogte van Madagaskar zeilende, liet de commandeur het jacht het Duyfken naar Bantam vooruit zeilen, dat den 14^{den} Juli 1612 zich van de vloot scheidde. Toen de commandeur den 3^{den} Augustus vermeende bij het eiland Mauritius te zijn, bemerkte men dat men bij het eiland Mascarenhas (Bourbon) was, en waar de vloot op den 6^{den} Augustus aan de noordwestzijde in eene zeer ruime baai ten anker kwam, en gelegenheid vond zich ruimschoots van allerlei ververschingen niet alleen, maar ook van drinkwater — waaraan in de schepen groote behoefte

¹ Zie hiervoren bladz. 303.

² Wij vermoeden dat de schrijvers die van dit gevecht gewag maken zich vergissen, en het feit verwarren met iets dergelijks dat in 1601 met de uitgaande vloot onder Jacob van Heemskerck plaats had. Zie dit uitvoerig uiteengezet in de Navorscher 1870, No. 1 blz. 1—8.

bestond — te kunnen voorzien ¹. Den 23sten Augustus verliet de vloot deze baai om hare reis naar Bantam voortzetten, waarover zij, gelijk de commandeur schreef, een geruimen tijd besteedden, daar zij „omtrent de lengte van de eilanden, droochten ende clippen van Maldivia ende vorder oostwaerts, door langdurige calmpte en contrarie winden cleijnen voorspoet hadden.“ Het was dientengevolge dan ook niet voor den 22sten November, dat men het hooge land van Sumatra in het gezicht kreeg; langs de westkust zeilende liep de vloot op den 27sten Straat Soenda in en kwam den volgenden dag voor Bantam ten anker. Het jacht het Duijcken, dat door den commandeur op den 14^{den} Juli te voren, met brieven voor den Gouv.-Gen. Both, uit de vloot was verzonden, was ruim een maand vroeger, en wel op den 24sten October, te Bantam aangekomen.

Met overleg van den Raad te Bantam werd de verdere bestemming der schepen geregeld, waarbij besloten werd dat de commandeur Block met de vijf klokste en best bezeildste schepen naar Jakatra zou vertrekken, er arak, rijst, boonen enz. innemen en van daar naar de Molukken stevenen, werwaarts de schepen Orangie en Gelderland hem zoude volgen, na alvorens te Grisse en Makasser rijst te hebben geladen.

Den 1sten April 1613 kwamen de beide laatstgenoemde schepen te Amboina aan, van waar de Orangie al spoedig naar Ternate zeilde, en met de aldaar aanwezige schepen deel nam aan verschillende kruistochten op den vijand. Bij een dier tochten — in het laatst van 1613 en het begin van 1614 — raakte in Februari de Orangie masteloos; het moest daarop van de vloot scheiden en de steven naar Amboina wenden. Hier werd het schip weder gemast en verder voor zee gereed gemaakt, waarna het op verschillende plaatsen op de kust, nagelen innam en vervolgens naar Banda vertrok, om het met nooten vol te laden en die lading naar Bantam over te voeren, waar het eenige weken later ter reede kwam.

Intusschen waren er bij den Gouverneur-Generaal Both hoogst onrustbarende tijdingen van Solor gekomen, welk eiland eenigen tijd te voren door Apolonius Scot ² op de Portugezen in bezit

¹ In den brief door den Commandeur aan de bewindhebbers, uit Bantam den 6 December 1612 geschreven, somt hij uitvoerig de voordeelen op die deze baai boven die van Mauritius voor een schip of vloot opleverde, waarbij hij een kaart van die baai over zond.

² Zijn naam wordt ook wel Schot en Schotte geschreven.

was genomen, om den handel op Timor in handen te krijgen, en die, toen hij van daar vertrok, het bestuur in handen liet van Adriaen van de Velde als gouverneur, benevens het noodige garnizoen ¹. Weldra barstte er een opstand op een der dorpen uit, en wel door den invloed van twee dominikaner monniken die er met bewilliging van Scot gebleven waren. De gouverneur slaagde er aanvankelijk in het dorp in onderwerping te brengen, maar de soldaten, die aan het plunderen gingen, brachten daardoor te veel tijd zoek en raakten uit elkander, hetgeen den vijand gelegenheid gaf zich weder te verzamelen, zij joegen de onzen naar het strand en terwijl deze al zwemmende een hunner vaartuigen trachten te bereiken, werd de gouverneur, reeds tot de knieën in het water staande, met pijlen doorschoten; met hem sneuvelden nog de schipper Melis Andriesz. en vijf soldaten, de overigen bereikten, hoewel niet ongekwetst, het schip, waaronder de luitenant Jan Jansz. van Thiele behoorde. Met den meesten spoed werd het jacht de Halve Maen naar Bantam gezonden, dat er den 17^{den} Augustus 1614 aankwam om dit ongelukkig voorval ter kennis van den Gouverneur-Generaal te brengen ².

De Gouverneur-Generaal beducht voor verdere onheilen, liet met den meesten spoed het jacht de Haesewint gereed maken, ten einde eenige versterking van soldaten naar Solor over te brengen, benevens eenige kooplieden en assistenten, voor die aldaar waren overleden, terwijl hij op den 29sten September „tot Gouverneur en Super-Intendent van den handel en alles wat daeraen dependeerde, niets uitgezonderd, promoveerde en committeerde, den E. Willem Jansz., uytgevaren voor oppercoopman en schipper op het schip Orangie.“ Voor deze ongetwijfeld buitengewone benoeming gaf hij aan Bewindhebbers als reden op, „dat het jacht de Haesewint zeijlree lag en hij geen gelegenheid had een gouverneur derwaerts te committeren en hij daarmede begaen zijnde, daertoe Willem Jansz. had benoemd; want — schrijft hij verder — „dese voorschr. Willem Jansz. is van natueren goetaerdich, modest, ende zedich, die hem geduijrende zijnen tijdt op 't schip Orangie naer behooren heeft gequeten, ende in

¹ Brief van den G. G. P. Both van den 20 Nov. 1614 No. 1 aan de Bewindhebbers.

² Brief van Jaspar Jansz. de Jonge, gouverneur van Amboina, van den 24 Juli 1614.

't minste geen fastidien met zijn volck gehadt ende altijdt goede ordre op zijn schip geobserveert (heeft); alsoo dat ik niet en twijffele, sullen (wij) van den voorschreven gouverneur goeden dienst hebben te verwachten. Hij is verbonden aldaer te blijven twee jaeren geduijrende; sijn verbetering (van gagie) sal staen tot discretie van UE. naer expiratie van sijn verbonden tijdt ¹. „

Onmiddellijk vertrok Willem Jansz. naar de plaats zijner bestemming, waar hij de zaken zoo spoedig dit mogelijk was, regelde en op een goeden voet bracht. Zijn verblijf aldaar was echter niet van langen duur, daar reeds in het volgende jaar besloten werd het kantoor te verlaten, niet om van den handel op Timor aftezien, maar dezen van Amboina of Banda te doen plaats hebben. Den 18^{den} December 1615 werd door den directeur-generaal Jan Pietersz. Coen, het besluit daartoe genomen, en het schip, de Engel, van Delft naar Solor gezonden, met brieven van Coen aan den gouverneur, om zich met het garnizoen aan boord van den Engel inteschepen, alle amunitie, geschut, koopmanschappen, enz. aan boord te brengen, en het fort Henricus te demolieren en raseren; waarna hij met genoemden bodem zich naar Amboina moest begeven en zich ter beschikking stellen van den commandeur Jan Dirksz. Lam, die van Bantam met eenige schepen naar Amboina was vertrokken, ten einde aldaar eene macht bijeen te brengen en daarmede een aanval op Poeloe Aij te doen ². Na aankomst van de Engel op Solor, gaf Willem Jansz. onverwijld gevolg aan de van Coen ontvangen bevelen, en zoodra het fort geslecht was, zeilde hij met den Engel naar Amboina, waar hij zich bij den commandeur Lam vervoegde ³, terwijl de soldaten, van het fort Henricus afkomstig, met eenige Solorezen, die dit eiland vrijwillig hadden verlaten, op Poeloe Aij in bezetting werden gelegd ⁴.

In de maand Juni van 1616 bevond Willem Jansz. zich te Ternate, waar hij de gelegenheid afwachte om naar Bantam en van daar naar het vaderland terug te keeren, daar zijn diensttijd wederom was verstreken. De gouvern. gener. Laurens Reael vermeende echter dat hij nog wel zou over te halen zijn langer in Indië te blijven. „De gouverneur Willem Jansz. — schrijft

¹ Als voren.

² Brief van Coen als voren, van 18 December 1615.

³ Brief van Coen van 10 October 1616.

⁴ Zie over deze verovering de Bijdragen tot de T., L. en Vk. van N. I. IIe Deel, 1854, blz. 384 en vlg.

hij aan Coen ¹ — „schijnt ons een bequaem man te wezen om op eenige tochten, principalijk te waeter gebruijckt te mogen worden; derhalven ingevalle UE. zijn van doen mochte hebben, mij dunckt dat hij met redelijke verbetering wel in 't lant te houwen zal zijn.“ Doch Willem Jansz., die eenige weken later te Bantam kwam, besloot aan zijn voornemen gevolg te geven, zoodat hij op den 4^{den} November 1616, door den Direct. Gen. aan boord van het schip *Zeelandia* werd geplaatst, om op dien bodem gedurende de reis naar het vaderland de betrekking van opperkoopman waar te nemen. Weldra nam hij de terugreize aan, en kwam op den 30sten Juni 1617 in Zeeland aan, waar hij door de Kamer Middelburg, van hunnen bodem uit 's Comp. dienst werd ontslagen.

§ 3. Doch het scheen wel dat het vaderland niet veel aantrekkelijks voor hem bezat; want hij was nog geen twee maanden buiten 's Comp. dienst, of hij werd door de bewindhebbers ter vergadering van den 17^{den} op den 23sten Augustus op voor hem zeer vereeerende voorwaarden wederom in haren dienst aangenomen. In de notulen van dien dag lezen wij, dat Willem Jansz. „voor desen gewesen commandeur ² in Solor is aangenomen omme de Comp. als oppercommis ende coopman te dienen, voor hondert vijftich guldens ter maent; midts dat men hem brieven van recommandatie aen den Gouverneur Generael ende Raden van Indie sal geven om in de eerste vacante plaetse als Vice Gouverneur off als commandeur te water geemployeert te worden; dies dat hij gehouden sal wesen de Comp. vier jaren int landt te dienen, gaen ende keeren daerinne niet gereeckent.“

Een maand te voren, op den 27sten Juli, had de Kamer Amsterdam goedgevonden, hem voor het jaar dat hij op Solor had doorgebracht, veertig guldens per maand boven zijn gagie toe te leggen; terwijl hij tevens werd gemachtigd om de resterende gelden, die hem van het schip *Westfriesland* nog te goed kwamen bij de Kamer Eukhuizen te mogen ontvangen ³.

Zoo was Willem Jansz. dan wederom aan den dienst der Comp. verbonden. Hij nam evenwel eerst den 4^{den} Januari 1618 met het schip *Mauritius*, gevoerd door schipper Leendert Jacobsz.

¹ Den 5 Aug. 1616.

² Het woord Gouverneur is doorgehaald en Commandeur in de plaats gesteld.

³ Zie blz. 303.

uit Texel de reis naar Java aan, en kwam op den 22sten Augustus daaraanvolgende voor Bantam ten anker. Het is te bejammeren dat het journaal dezer reis niet meer aanwezig is, daar hij, volgens een schrijven van den 6^{den} October, waarbij hij aan de bewindhebbers zijne aankomst meldt, hen tevens bericht, dat zij op den 31sten Juli op 22° Zbr. een eiland hadden ontdekt en aan land waren geweest; dat eiland lag 240 mijlen Z.Z.O. en N.N.W. van den zuidhoek van straat Soenda ¹. Wellicht had men daarin zoowel omtrent dat eiland als over zijne vroegere reis met het Duifken eenige meerdere bijzonderheden vernomen.

Weldra werd Willem Jansz. in zijne betrekking overgeplaatst aan boord van het schip 't Wapen van Amsterdam, en door den Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen in den Raad geroepen, om dezen met zijne kennis en ervaring ter zijde te staan. Toen Coen het noodig achtte in eene algemeene vergadering van alle de aanwezige opperkooplieden, schippers en krijgsofficieren, schriftelijk advijs in te winnen ², wat er ten aanzien van Jakatra — na hetgeen aldaar plaats vond behoorde gedaan te worden, vindt men in de resolutie van laatstgenoemde dagteekening, het door Willem Jansz. gegeven advijs het eerst gemeld, en wel op deze wijze: "Willem Jansz., oppercoopman, tegenwoordich op 't schip 't wapen van Amsterdam, adviseert dat men de plaetse van Jaccatra sal versterken ende het begonnen werck naer gelegentheijt voltrecken."

Is het in het algemeen waar, zoo als een Hollandsch spreekwoord zegt: goed voorgaan doet wel volgen, dan heeft mogelijk het voorbeeld door Willem Jansz. gegeven, anderen genoopt in denzelfden geest te advisereren en bleek dit de meerderheid uitte-maken.

Willem Jansz. nam deel in alle beraadslagingen, die er in dezen voor de Nederlanders zoo moeielijken tijd, zoo ten aanzien van Jakatra en Bantam, als ten opzichte der Engelschen gevoerd werden. Ook nam hij deel aan het gevecht door Coen op den 2^{den} Jan. 1619 tegen deze laatsten geleverd en vergezelde hij hem naar Amboina, toen er besloten was van daar versterking te halen en Jakatra te ontzetten ³.

Door de gunstige moesson had men eene vrij voorspoedige

¹ Zie dien brief in de reizen der Nederlanders enz. aangehaald blz. 26.

² Resolutien van 31 Augustus, 19 en 22 October 1618.

³ Zie Jhr. de Jonge in zijn meermalen aangehaald werk, 4e deel, voorrede blz. XXXVII enz.

reis. Te Amboina aangekomen, werd door Coen en den Raad op den 6den Februari besloten, dat de commandeur Willem Jansz. met het schip de Engel naar Banda zou stevenen, met bevel, om, zoo Willem van Antzen — die door den Gouv.-Gener. Reael tot Luitenant-Gouverneur van deze eilanden benoemd was — reeds in Banda gekomen was of voor het vertrek der schepen aldaar aankwam, hem in zijne betrekking te bevestigen, den kapitein Heetveld en anderen, wier diensttijd verstreken was, aftelossen en op alles goede order te stellen, volgens de instructie hem door Coen medetegeven, en de Engel met de voorhanden zijnde nooten en foelie te beladen, en zoo spoedig mogelijk terug te zenden. Mocht van Antzen nog niet aangekomen zijn, dan zoude Willem Jansz. als Luitenant-Gouverneur het bewind voeren over de forten Nassau, Belgica en Revenge in de eilanden van Banda ¹.

Nadat de Luitenant-Gouverneur van Antzen te Banda aangekomen was, vervoegde Willem Jansz., die middelerwijl, gedurende zijne afwezigheid, den 23sten Maart tot Raad van Indië was aangesteld ², zich op den 14den Mei weder bij de vloot onder Coen, die zich op de aangewezen plaats, het west-einde van het eiland Madura, bij Mallemaus-eiland ophield, om aldaar de schepen te verzamelen. Vervolgens lichtte de vloot het anker en verscheen den 23sten Mei voor Japara; 400 man werden uit de schepen aan land gezonden om zich van deze plaats meester te maken, en hoewel zij vrij wel versterkt was, werd zij echter stormenderhand ingenomen en verbrand ³.

Hoe de vloot weinige dagen later voor Jakatra verscheen, het fort ontzet en de stad veroverd werd, hieromtrent verwijzen wij den lezer naar den aangehaalden brief van Coen, welke ook in het werk van den heer de Jonge is opgenomen ⁴.

Op het gerucht dat Coen met versterking uit de Molukken voor Jakatra in aantocht was, waren de Engelsche schepen onder zeil gegaan; ten einde eenige zekerheid te hebben welke koers door hen was genomen, werd het jacht 't Hert naar de Straat Soenda gezonden, met last de eilanden en de geheele kust

¹ De instructie en de twee commissien zijn van den 7 Februari.

² Met hem werden tot deze betrekking benoemd Pieter de Carpentier, Arent Martsz. en Andries Soury.

³ Brief van Coen aan de Bewindh. van 5 Aug. 1619.

⁴ Zie het IVe deel, blz. 177.

wel te onderzoeken en berichten omtrent hen in te winnen ¹. Het gevolg hiervan was dat men te weten kwam, dat de Engelsche vloot, bestaande uit elf schepen, den 2den Juni van Poeloe Bessie, in Straat Soenda, waren vertrokken en om de west zeewaarts gelooopen waren, 't geen bevestigd werd door eenig volk van de Swarte Leeuw ², die van de Engelschen waren weggelooopen, en die men aan de Waterplaats had gevonden.

Hoewel Coen en de Raad het ondienstig achtten de Engelschen te gaan opzoeken en slag te leveren, maar in de eerste plaats zijne scheepsmacht dienstbaar te maken aan de bescherming van de belangen der Comp. op de kust van Java en tot bevordering van den handel op onderscheidene kantoren van Indië ³, sloot dit echter niet uit, dat de bevelhebbers der schepen in last kregen hunne vijanden zooveel mogelijk afbreuk te doen.

Waren er reeds drie schepen naar de Maleische kust vertrokken, in den Raad van Indië, van 18 September, werd besloten, om zes schepen: 't Wapen van Zeeland, Nieuw Zeeland, Haerlem, de Engelsche Sterre, het Postpaert en de Neptunus, onder het bevel van den commandeur Willem Jansz. naar de westkust van Sumatra, zoo naar Tikoe, Priaman als Atjih te zenden „omme den handel in die kwartieren te bevorderen, en omme op de Engelsche eenige advantagie te soecken, tot revengie van geleden schade, verseeckeringe van den Staet der Generale Comp., maer insonderheijt om het boos en groot voornemen der Engelsche tegen den staet te breeken en prevenieren ⁴.“

Den 1sten October zeilde Willem Jansz. met de schepen onder zijn bevel uit Straat Soenda naar de westkust van Sumatra; bij zijne komst te Kota tengah vernam hij dat er vier Engelsche schepen voor Tikoe lagen; zonder verzuim werd de reis langs de kust om de noord voortgezet, en op den 11den October nabij genoemde plaats komende, vond hij de schepen de Dragon, de Beer, de Expeditie en de Rose, „waer op bij d'onsen ⁵ geresolveert wierde haer datel. twee ende twee te aborderen. De son was tegen den avondt maer omtrent 1½ ure hooch, doen bij den anderen quamen. De commandeur Willem Jansz. smeeft datel.

¹ Als voren blz. 181.

² Dit schip was den Engelschen door list in handen gevallen. Brief van Coen, als voren, van 13 Januari 1619, blz. 117–119.

³ De Jonge, IVe deel; als voren blz. CXVIII.

⁴ Brief van Coen, als voren, van 22 Januari 1620, als voren blz. 194.

⁵ Als voren bl. 194.

met het Wapen van Zelandt den groten Dragon op de wintveringh aen boort. Het schip Haerlem ¹ leijd hem aen d'ander zijde op den hals aen boort ende hebben aldus seer geweldig met groff geschut ende musquetten tegen malcanderen gevochten. Nieuw Zeelandt was geordonneert met de Neptunus den Beer te aborderen, dan alsoo den Dragon (de Beer?) vol peper geladen wesende, dien selven dach van de zijnen t' seewaert gelopen was ende Nieuw Zeelandt d'aborderinghe niet seer sochte, resolveerde de Neptunus ende de Engelse Sterre den Beer te aborderen, doch alsoo den Dragon overwonnen wierd, eer deze schepen bij malcanderen quamen, gaven de schepen den Beer, d'Expeditie ende de Rose haer mede op, ende dat sonder 't geweld van d'onse te verwachten. 't Wapen van Zelandt ende Haerlem schaers een ure tegen den Dragon gevochten hebbende, geraeckte de brant in de gallerije van de Dragon, waarover de Engelschen haer schip abandonneerden ende in Haerlem overliepen, bidende om lijffsгенade, doch wierden weder overgejaecht om de brant eerst te uyten. Aldus zijn de voorschr. vier schepen door Godts genade overwonnen, daerdoor wij hopen het desseyen van d'Engelsen soo lange vertrocken worden sal, dat tijt sullen hebben omme onsen staet noch meer ende beter tegen aller geweld te verseecken. De voorschr. Dragon hadde op 180 zeer cloecke mannen, te weten 150 van sijn eijgen volck, ende 30 van d'andere schepen die den Dragon t' see hadde geholpen; was gemonteert met 30 stucken geschut. In dien strijt sijnder van d'Engelsen 30 mannen doot gebleven, d'overste Commandeur Banner is doodelyck gequest, van d'onse hebben wij verloren vijff mannen, Het schip Haerlem is in sijn spiegel gelijcke water alsoo getreft, dat het weijnich gescheelt heeft oft soude aen des Dragons sijde gesoncken hebben, alsoo op het garniering vijff voeten waters stonden eer het gewaer wierden."

Ziedaar de uitslag van een gevecht, waarin het meerendeel der bevelhebbers toonden dat zij den vijand wel durfden onder de oogen te zien, en waardoor aan hen een gevoelig verlies werd toegebracht ².

Al het volk van de vier schepen, waaronder nog eenige Engelschen, die op het van hun genomen schip de Sterre waren,

¹ Hierover voerde het bevel de Schipper Willem Jansz. van Amersfoort Zie hierachter.

² Ook de drie schepen, naar de Maleische kust gezonden, hadden aldaar twee Engelsche schepen genomen.

ongeveer 300 in getal, werden te Tikoe aan land gezet, terwijl hun op hun verzoek het schip de *Rose* werd teruggegeven, met eenige provisie „om van daer elders bij de hare te mogen vertrekken”; de andere drie werden door de onzen bemand en kwamen met de Hollandsche schepen weinig tijds daarna voor Jakatra ten anker.

Ter belooning van het heldhaftig gedrag van den Commandeur Willem Jansz. vereerden Gouverneur-Generaal en Raad van Indië, bij resolutie van den 20sten December 1619, hem met een gouden ketting ter waarde van duizend gulden; ook de overige schippers, kooplieden, die zich tegenover den vijand goed hadden gekweten, werden beloond ¹.

§ 4. De vijandelijkheden tegen de Engelschen werden eerlang geschorst, ten gevolge der bekomen tijding, op den 27sten Maart 1620 met de Bull uit Engeland ontvangen, waarbij men vernam dat de Nederlandsche Comp^e. in Europa met die der Engelschen een verbond hadden gesloten ². Bij een der artikelen van dat verdrag werd bepaald, dat er zoude worden ingesteld een Raad van Defentie bestaande uit vier leden van elke partij, ter wier beschikking zoude worden gesteld een getal van twintig schepen, en die bestemd waren alle bescherming aan den handel te verleenen.

Hoe weinig Coen ook hiermede was ingenomen, werd echter aan den bekomen last voldaan, en werd er reeds op den 28sten Mei, door den gecombineerden Raad besloten, tot het afzenden van eene vloot van tien kloeke schepen naar de wateren van Japan en van daar naar Manilha, ter bescherming van den handel en om aan den vijand afbreuk te doen.

De Hollandsche schepen, die tot deze expeditie zouden worden bestemd, waren Haerlem, de Hope, Nieuw Bantam en de Trouw; als vijfde schip zou de Engel of St. Michiel volgen; de Engelsche schepen waren: de Elisabeth, de Bull, de Engelsche Hope, de Engelsche Swaen en de Paltsgraef.

Volgens het gesloten verdrag zouden de Engelschen de vlag voeren. Hoe grievend dit voor onze zeelieden moest zijn, zal men kunnen nagaan, wanneer, zooals hier, een schipper boven een commandeur, die tevens Raad van Indië was, werd ge-

¹ Zie W. J. van Amersfoort hier achter.

² Zie hierover uitvoerig Jhr. de Jonge blz. CXIX enz.

steld. Hoe Coen er over dacht, kan blijken, waar hij schrijft ¹: „Volgens accoord door U.E. gemaect sullen d'Engelsen geduyrende voorschr. voyage de vlagge op de groote stenge voeren ende d'onse op de voorstenge. Een schipper Robbert Adams genaemt, hebben d'Engelsen als opperhoofd over haer vijff schepen ende als Admirael van de Vloote gestelt. Ende wij als commandeur van onse vijff schepen ende als Vice-Admirael van de Vloote den E. Willem Janssen, Raedt van Indien, *in vougen dat minder meerder Commanderen sal, welck niet wel en past.* d'Engelse schepen zijn groot, schoon ende wel gemonteert, maer liever souden d'onse met 7 Nederlandsche schepen een tocht tegen den vijant doen, dan met de voorschr. treffelijke vloote van hun schepen, ende gelooven oock dat se den vijandt misschien meerder affbreuck souden doen; want d'onse d'Engelse sooveel als ons eijgen volck niet mogen vertrouwen“.

Een gedeelte der genoemde schepen vertrok den 11den Mei vooraf naar Japan om aldaar op de kust en bijgelegen vaarwaters te kruisen; de overigen volgden ruim veertien dagen later. Volgens de instructie, aan de vlootvoogden medegegeven, moest de vloot in Firando zich verzamelen; omtrent Januari 1621 van daar naar Manilha zeilen, zoo tot afbreuk van de Spanjaarden, als om de Chineesche jonken te beletten die baai intelloopen, maar te trachten hen te bewegen met hunne ladingen naar Jakatra te zeilen; op welke wijze dit het best kon geschieden, werd aan hun beleid overgelaten. De vloot zou verder tot het einde van Juni voor die baai zich ophouden, of zooveel langer als noodig werd geacht, al zou de vloot daarna Japan niet meer kunnen bezeilen, in welk geval men naar Patani kon loopen, om van daar naar Java terug te keeren. Verder worden daarin nog bepalingen gemaakt, uit welke personen de scheepsraad zou bestaan en hoe er gehandeld moest worden met de veroverde schepen en de daarin gevonden wordende goederen. Nog werd vastgesteld, dat, zoodra de vloot voor de baai van Manilha verscheen, ter voorkoming, zooveel mogelijk van verschillen, eenige Nederlanders op de Engelsche, en omgekeerd eenige Engelschen op de Nederlandsche schepen moesten worden geplaatst, „omme te registreeren al sulcke goederen als bij d'een off d'ander veroverd ende overgenomen zoude mogen worden ².“

¹ Brief van Coen aan de Bewindhebbers van 31 Juli 1620.

² Jakatra den 13den Juni 1620.

Behalve deze instructie was Willem Jansz. nog van eene particuliere voorzien, die met hetgeen er in voorkomt betreffende ons kantoor te Firando en eenige daarop betrekking hebbende zaken, nog het volgende bevat: "UE. zij gerecommandeert met d'Engelschen natie goede vruntschap ende eenicheyt te houden ende haerlieden (soo iemant in noot geraeckte) na uysterse vermogen t' assisteren. Doch sult oock goede sorge dragen, dat de gerechticheijt van de Compe., haer eer ende reputatie niet vercort worde. Gelijk mede dat d'Engelschen UE. noch d'onse in geenige saecke ende vercloecken; het gemeene spreekwoord *weest trouw ende vertrouwt niemant*, sult alsoo niet verstaen als of d'Engelschen niet soudén mogen vertrouwen, maer brengt mede dat men altoos trouw moet wesen ende niemant dan met een groot ommesien ende goede circinspectie vertrouwen sal. Alle questien ende querellen sullen UE. na uytterste vermoghen vermijden, ende insonderheijt voorkomen, dat door d'onse geen redenen van misnoegen aen d'Engelschen gegeven worden, ende datter van onse syde geen feijl tegens t'accoort door de Heeren Majores met d'Engelschen gemaect, begaen worden ¹."

De uitslag dezer expeditie liet veel te wenschen over; wel werd de baai van Manilha gedurende eenige maanden ingesloten, op de kust van China en Japan gekruist en naar meer verwijderde punten eenige schepen gezonden; wel werden eenige jonken genomen, waarvan de waarde, voor het aandeel onzer schepen, slechts f 63817—10—4 bedroeg, zoodat gelijk Willem Jansz. schreef ², "men merckelijck siet dat de Chinezen verarmen;" maar daarentegen was het zilverschip van Nieuw Spanje naar Manilha bestemd, niet in hunne handen gevallen. Op den 26sten Juni 1620 hadden drie hunner schepen, de St. Michiel, de Swaen en de Expeditie onder het eiland Tandaija, wel schutgevaarte met dat galjoen gehouden, en was de hoop verlevendigd dat zij het zouden vermeesteren, had niet een plotseling opgekomen storm de schepen uit elkander doen stuiven, niet zonder gevaar op om de kust van dit eiland te stranden; de St. Michiel bleef echter in den storm, want men vernam sedert niets meer van dezen bodem, en daar men ook van het galjoen evenmin iets vernam, geloofde men dat ook dat schip den storm niet ontkomen was. De Swaen en de Expeditie kwamen eindelijk nog

¹ Datum als voren.

² Firando, aan den Gouvern.-Generaal, 12 October 1621.

in de baai van Firando, doch laatstgenoemd schip sloeg door harden wind om en ging mede voor de vloot verloren; de overige schepen waren op den 9^{den} Juli 1621 allen in de baai van Firando.

Onder de redenen, die opgegeven worden voor den minder gunstigen afloop dezer expeditie, wees men op de mindere bezeildheid der groote schepen, zoo dat de Portugeesche navetten hun meestal konden ontzeilen, en oordeelde men dat welbezeilde fluiten met lijzeilen van beteren dienst zouden geweest zijn ¹. Een andere reden lag hierin dat sommige schippers weinig ontzag onder hun volk hadden; vooral was dit het geval op de Engelsche schepen; in zijn aangehaalde brief schrijft Willem Jansz. o. a.: „de Engelschen hebben geen gebiet over hun volck, soo dat het in de twee laatste joncken ² al wat groff is toegegaen, daer den admirael Adams autheur van is, blijkende bij nevensgaende attestatie.”

In sterker bewoordingen liet Jacques Le Febvre, die het bevel voerde over het schip de Trouw, zich hierover uit ³, die o. a. mededeelt, dat men sedert het verblijf voor Manilha „vier Chineesche joncken ontrent ende voor de bay (had) veroverd, van dewelke de twee principale joncken seer onordentelijk ende schandelijk geplondert zijn, eer men tot lossinge van deselve voor de twee Comp. condon geraecken. De faute daarvan is eerst bij de overhoofden gecommiteert, die d'ordre ende resolutie op 't aénhaelen van deselve geraempt eerst gebroocken ende gevijoleert hebben; 't is wel afftemeten wat daerop bij 't gemeene volck gevolcht is, jae 't quam soó verde, dat de merckt op 't hoochste was ende geschapen stondt groote revolte en de bloetstortingen tusschen beijde natien ontstaen soude hebben, 't verreck van de cust heeft 't selve gecesseert.”

Schreef de Gouv.-Gen. Coen in zijnen brief aan de zeventienen van den 31sten Juli 1620, hierboven aangehaald ⁴: „Liever soudon d'onse met 7 Nederlandsche schepen een tocht tegen den vijant doen dan met de voorschr. treffelijke vloote van tien schepen, ende geloven oock datse den vijandt misschien meerder afbreuck soudon doen, want d'onse d'Engelse sooveel als ons

¹ Brief van de Raden van Ind. Dedel en Carpentier aan Bewindhebbers, van 8 Maart 1621.

² Voor de baai van Manilha veroverd.

³ Aan den Gouvern.-Gener. Coen., Firando 14 October 1621.

⁴ Blz 317.

eijgen volck niet mogen vertrouwen:” Le Febvre was van hetzelfde gevoelen, waar hij in zijn genoemden brief vervolgt: „Twaere te wenschen den tocht bij onse schepen alleene mochte volvoerd werden, vermits nu altijts een achterdeure open moeten houden, alsoo d’Engelsen wel dorven openbaerlijk te seggen, sij luiden niet aengenomen sijn om ten oorloge gebruijckt te worden, ende niet begeeren voor een ander te steelen *liever tegen ons als den Spaengiaert vechten willen*. Sij hebben geen gouerne over haer volck, doen geen ofte weijnich justitie aen misbruijcken, een ider doet schier wat hij wil, bethoonen haer seer traech ende onwillich in’t besichtigen van den vijandt voor Cavita ¹, maer extra ordinaris vlijtich ende rap in ’t plunderen van de Chineese joncken, dat met oogluijckinge van haer overhooffden geschiet, die daernaer hen portie van ’t volck wel weten te krijgen, dat alles tot groote nadeel van d’onse streckt. Invougen hier inne by hunne principalen beter ordre dient gestelt, ende d’overhooffden van haer schepen, waerop sij haer quanswijs beroepen, met soodanige artijkelen als d’onse te versien; opdat het volck in beter disciplina, gelijk sulcx onder een vloote vereijst, gehouden mach werden, ende de misbruijckers naer behooren sonder simulatie gestraft worden.”

Met het oog op dit een en ander zal het wel geen verder betoog behoeven, waardoor het kwam dat de expeditie zoo weinig goede vruchten voor de beide Compagniën had afgeworpen.

Intusschen was er in den Raad van Defentie besloten om andermaal een tocht naar Manilha te ondernemen; als admiraal zou nu de vlag worden gevoerd door Willem Jansz., die van vice-admiraal door Robert Adams. Met de schepen Muijden en Peppercorn, die tevens ter versterking van de vloot naar Japan vertrokken, kwam deze tijding op den 5den en 6den Augustus 1621 te Firando. Dientengevolge werd Willem Jansz. op den 19den daaraanvolgende als admiraal van de vloot, met de gebruikelijke eerbewijzingen geïnstalleerd en tevens door hem bevel gegeven de schepen van het benoodigde te voorzien en zeevaardig te maken.

Het scheen eerst twijfelachtig of de Engelschen wel genegen waren aan dezen tweeden Manilhaschen tocht deel te nemen, doch tegen het gemeen gevoelen had dit toch plaats. Dat de onzen gewenscht hadden dat zij zich hadden teruggedhouden, leest men in

¹ In de baai van Manilha.

ieder woord van den aangehaalden brief van Le Febvre. Volgens besluit van den scheepsraad vertrokken Muijden en Peppercorn op den 28sten October 1621 vooraf naar Chincheo, om aldaar op de jonken te kruisen, die met het begin van den moesson naar Manilha varen; doch daar zij het door het ruwe weder op de kust niet langer konden houden, liepen zij over naar de Philippijnen om zich aldaar bij de vlag te voegen.

De schepen Bantam, de Trouw, Haerlem, de Hoop, de Engelsche Swaen, de Paltsgraef, de Elizabeth en de Bull, vertrokken den 3^{den} December uit de baai van Firando rechtstreeks naar Manilha. Zoodra deze schepen op de kust van Luçon verscheen, werd er bij Pangasinaon een rijk geladene Chineesche jonk genomen, die het vorige jaar uit vrees voor den vijand overgebleven was. Bij de komst voor de baai van Manilha werden er nog eenige genomen, waarna de baai ingesloten werd. Eenige andere, voor Manilha bestemd, en die benoorden de baai waren, werden door de Spanjaarden gewaarschuwd; zij liepen toen bezuiden de baai, losten daar hunne lading die in kleine sampans naar Manilha gebracht werden. Deze buit ontging de vloot, gedeeltelijk door verzuim, daar zij gewaarschuwd waren, want toen eenige schepen om de zuid langs de kust werden gezonden, vonden zij op verschillende plaatsen zes groote jonken, die echter reeds gelost en nu met brandhout werden geladen; met een aantal kleinere jonken liet de vlootvoogd ze allen verbranden. In het laatst van Mei 1622 werd de Trouw, de Hope, de Bull en de Paltsgraef naar Macao gezonden, waar zij een Portugeesch fregat, met zijde geladen en naar Manilha bestemd, namen, waarna deze schepen naar Firando vertrokken. De overige schepen verlieten de baai van Manilha in het begin van Juni; in Juli waren alle tot de vloot behorende schepen in Firando terug; de laatstgenoemde schepen hadden nog twee jonken genomen, doch belangrijke waarde werd er niet in gevonden ¹. De uitslag van dezen tocht was gunstiger dan de eerste; het aandeel der verkregen buit voor de Nederl. Comp. bedroeg f 262912-12-5.

Ook werd ditmaal de orde beter gehandhaafd. „Desen tocht — schrijft Coen ¹ — is redelijcken vredich gegaen, 't schijnt dat 't eene mes 't andere in de schede gehouden heeft; d'eerste

¹ Brief van Coen aan de 17^{uen}, aan boord van de Mauritius voor St. Helena, den 20 Juni 1623.

² Als voren.

reijs dreeff d'een d'ander met geweld uijt de jonken. In Firando wapende hun d'een tegen d'ander, vochten niet weinich, ende eenige bleven doodt, waerop den Raedt elck over de sijne recht deedt, maer dese reijs is 't Godt loff beter gegaen ^{1.}”

Tot een derden tocht naar Manilha waren echter de Engelschen niet genegen, zoodat Willem Jansz. gelast werd, om wanneer zij van de Engelschen gescheiden waren, zich met zijne schepen ten spoedigste naar de Piscadores te begeven en zich te vereenigen met die, welke onder den commandeur Cornelis Reijersz. aldaar aanwezig waren, om dan gezamenlijk den handel der Chinezen op Manilha te verhinderen en die voor de Nederl. Comp. te verzekeren, op eene wijze als dit met de order en instructie met elkander zouden overeenkomen. Na de vereeniging der schepen moest de commandeur Reijersz. zijne vlag inhalen, en het bevel over alle schepen door Willem Jansz. doen voeren ^{2.}

Ingevolge dezen last vertrok Willem Jansz. den 18den September 1622 uit Japau naar Pehoe. Door een hevigen storm op den 25sten daaraanvolgende, verkeerden zijne schepen in groot gevaar; ~~Danthon, de Taven en Olrijn Tholen, liepen, na belangrijke~~ schade aan romp en tuig te hebben geleden, naar Firando terug. St. Cruz. bleef achter, en was vermoedelijk in den storm gebleven. Na de schade zooveel mogelijk hersteld te hebben, liepen deze schepen in het laatst van October en begin van November andermaal in zee; doch waren niet veel gelukkiger; door onstui- mig weder raakten zij van elkander en vervielen beneden de Piscadores, en daar ze het niet konden opwerken en reeds vele ankers en touwen hadden verloren, liepen zij achtereenvolgens naar Batavia, waar de een na de ander aankwam. Deze uitslag trof Coen zeer; want daar hem aan het bekomen van den Chineeschcn handel zooveel gelegen lag, had hij op de vereeniging der schepen van Willem Jansz. en Reijersz. gerekend, om daarin te zullen slagen; „d'oorsaecke dat alle dese schepen tot groot nadeel van de Comp. soo misdreven sijn — schrijft hij ³ — verstaen wij bij te comen, vermits de custe van China van d'onse noch niet wel bekendt sijnde, te

¹ In zijn hiervoren aangehaalden brief.

² De commandeur Reijers was reeds in de maand April 1622, met 16 schepen bemand met 1300 koppen naar Macao en de Chineesche kust gezonden; zijne verrichtingen aldaar behooren niet tot ons onderwerp.

³ Brief als voren.

seer geschout wert. Lanx de wal loopt de stroom heen en weder; daer sijn veel schone havens, ende hoe hert dat het in see oock waeijt, is 't gemeenlijk onder den wal (gelijk Haerlem bevondt) vrij wat luwer, de Chinesen connen t'geheele jaer door lanx de wal heen en weder comen; mettertijt sullen d'onsen mede beter leeren. Ondertusschen is deze vloot in dier vougen van den commandeur Reijersz. gesepareert gebleven, welck om verscheijden consideratien seer qualijk compt; insonderheit vermits apparent is, (dewijle de macht van den commandeur Reijersz. gelijk voren geseijt is, seer verdeelt ende vele ongevallen overcomen was) dat den vijandt daer door 't vaerwater van Macao op Manilha vrij gecregen sullen hebben; of het de Chinesen mede al beleth sal werden, sal den tijdt leeren."

Willem Jansz nam na zijne terugkomst te Batavia weder zitting in den Raad van Indië, en hoewel hij waarschijnlijk eerst het voornemen heeft gehad naar het vaderland terug te keeren ¹, kwam hij daarvan terug, want in de resolutie van Gouvern. Gen. en Raad van den 2^{den} Januari 1623 leest men: "Item alsoo den verbonden tijt van d'Heer Willem Jansz. volgens d'acte van zijne aenneminghe ten vollen geexpireert is, ende zijne Ed. genegen is, noch langer in Compe dienst te continueren, is goetgevonden, vermits de bequaemheijt ende suffisance sijns persoons, dat men zijn Ed. de novo voor drie jaren à twee honderd vijftich guldens ter maent zal aannemen, omme als Raedt van Indien, ende wanneer der eenige bijzondere exploicten ter zee voorvallen, als Admirael over de vloote gebruickt te worden, den tijt innegaende van primo deser ende staende gagie tot huys toe."

§ 5. Tot in de maand October van dit jaar nam hij deel aan de werkzaamheden der Hooge tafel, toen hij tot andere werkzaamheden werd bestemd, en wel om den Gouverneur Martinus Sonck, die zich op eenige zaken moest verantwoorden en te dien einde van Banda was ontboden, te vervangen ². Het schijnt dat vooral zijn kostbaar bestuur daartoe aanleiding had gegeven; zoo schreef Coen reeds aan de Bewindhebbers in

¹ 'T gheene op desen tocht — naar Manilha — gepasseert is, zal UE van den Heer Admirael W. J. die naer costy met dese schepen vertreckt, in 't breede connen verstaen. Brief van Jacques Le F. 20 Febr. aan de Bewindhebbers, van 24 December 1622.

² Isaack de Bruijne was van Amboina met den titel van President gezonden om bij afwezigheid van Sonck het bewind te voeren.

zijnzen meergenoemden brief van 20 Juni 1623: „Voor de taeffel van den Gouverneur Sonck wert in rekening gebracht *f* 31 ende voor 't geheele garnisoen van Banda *f* 45 $\cup$: hoe dit toegaet verstaen ick niet. Hoe seer de goede mesnage gerecommandeert hebbe, connen de Heeren per copie van onse advijsen sien. T'is verre van daer dat ijemant om spaersaem te mesnageren de gewaende reputatie vercorten soude; elck verheucht hem als occasie om veel te spenderen' becomt. Dese occasie wert niet vermijdt maer gesocht; want die meest spendeert te beter voor een groot meester aengesien wert, dewijl hierinne eer ende glorie geschept wert, ende met rechte, na de gemeene loop van de werelt, voor een neuswijs, sot, gierigaert off andersins veroordeelt soude mogen werden, die hem onderstonde tegen de gemeene opinie te stellen; wie isser die sulcx soude derven doen! enz.“

Sonck schijnt zich echter te hebben kunnen verantwoorden, zoodat hij weder naar zijn gouvernement moest vertrekken, doch hij was er niet toe genegen en verzocht daarvan verschoond te blijven. Men besloot daarop om „met geene onwillige persoonen den dienst van de Compe te verachten, de saecke hier bij te laeten berusten.“ Met eenparigheid van stemmen werd Willem Jansz. als gouverneur benoemd en vertrok hij met het jacht Woerden naar Banda, gelijk blijkt uit de resolutie van den Gouv.-Gen. en R. v. L. van 22 October 1623.

Dat de zaken op Banda — ook na het vertrek van Sonck — in een toestand verkeerden die een spoedig herstel noodzakelijk maakte, blijkt ons uit de genoemde resolutie, waarin onder anderen wordt gezegd, „dat de heer Generael op gisteren avondt geïnformeert geweest is, van verscheijde desordres ende grove faulten die onder de principaele hooftten aldaer desolutelijck gepleecht ende begaen worden;“ terwijl in de memorie, die aan Willem Jansz. werd medegegeven, wordt te kennen gegeven, „dat den President de Bruijue, alle de coopliden ende andere officieren van de meeste tot de minste, een ergerlijck ende gedebaucheert leven soudon leijden, waarover hooch nodich geacht hebben om tijtelijck tegens disordres ende nalaetichheit van onse ordre te voorsien, U.E. met volcomen macht ende autoriteit derwaerts te committeren.“ Ten einde hem met goeden raad bij te staan, waren op denzelfden dag dat hij tot gouverneur werd benoemd, de opperkooplieden Jan Jansz. Vischer en Geraerd Velinx verkozen om met hem naar Banda te ver-

trekken, welk vertrek reeds den volgenden dag, den 24sten October, plaats had. Hij deed op zijne reis Grissée aan, waar hij den 8sten November aankwam, jonge koeien en padi kocht en den 16^{den} de reis naar Amboina voortzette; op den 2^{den} December liet het jacht Woerden het anker voor het kasteel vallen. Na hier een 20 lasten rijst gelost te hebben, werd op den 6^{den} des avonds het anker gelicht, koers op Banda gesteld, waar men den 9^{den} aankwam. Twee dagen later nam Willem Jansz. van den President de Bruijne het gouvernement over, terwijl op denzelfden en eenige volgende dagen zijne commissie aan de bevolking der verschillende eilanden, onder Banda behoorende, werd voorgelezen.

Van dit tijdstip begon de gouverneur bezuinigingen in te voeren ¹, de kultuur te bevorderen, school en kerk op een vasten voet te brengen, het recht te handhaven enz., waarmede hij gedurende ruim drie jaren zich onafgebroken bezig hield. In de aan hem medegegeven memorie komt betreffende de kultuur het volgende voor: „Draecht sonderlinge Sorge dat de bosschen in percken ende onder 't volck behoorlijk uijtgegeven ende schoon gehouden werden; geeff se uijt bij maniere van leenen, op dezelve conditie gelijk hier op Batavia geschiet, gelijk UE. uijt nevensgaende extract van leeninge sien sult ².“

Naar aanleiding hiervan schreef hij reeds aan de Hooge Regeering den 11^{den} April 1624: „Op Nera hebben mede 5 percken uijtgedeelt, vermits niet verpacht conde worden, sal nu jaerlijcx opbrengen 60 real. wel te verstaen de fruijtboomen enz.; aengaende de verdeeling van de percken op Lonthoor zijn in 14 affgedeelt, zijn ontrent voor 400 sielen ³, d'overgeblevene aen d'oostzijde can noch niet verdeelt werden, vermits t'hoog geberchte ende moet van langer hant geschieden.“ Een jaar later, op den 9^{den} September, kon hij reeds schrijven: „De

¹ In hunnen Algemeenen brief aan de 17en schreven G. G. en R. den 25 October 1625 reeds: 't voorleden jaar hebben UE verstaen hoe Banda 1623 boven alle winst noch 50 $\cup$ R. ten achteren quam; maer onse stricte ordre ende hooge recommandatie, mitsgaders de sorchvuldige mesnage van den Gouverneur W. J. hebben sedert soo veel te weege gebracht, dat Banda Ao 1624 boven alle lasten ontrent 24 $\cup$ R. overwinst inbrengt.“

² Op welke wijze dit geschiedde kan men nazien in het werk van Mr. de Jonge, 4e deel, blz. 228 en 229 de noot.

³ In zijn Journaal leest men op 1 April 1624: Adij Primo, Maendach sijn op Lonthoor aen diversche Borgers voor 1081 sielen 31 parcken vuijtgegeven.

plecken (perken) in de eijlanden Banda zijn meest verdeelt, uijtgesondert in 't geberchte, soo op Poulourons (Poeloe Run) als andersints."

Hij nam de kultuur-aangelegenheden zeer ter harte, zoo zelfs dat hij aan de overkomende Chinezen de gelegenheid verschafte, zich daarmede bezig te houden. "Eenige der Chinezen met Amsterdam gekomen, hebben partij clappusboomen vergunt om towack te twijfferen, daer verhoope wel bij vaeren zullen; de reste, te weten 31 alsmede eenige Borgerije zijn op Ourij om aldaer de vruchten te innen ende aen te cultiveren ende planten; verhoopende haer daer wel bij bevinden zullen ¹."

Uit het hier medegedeelde, en dat wij met andere aauhalingen uit zijne brieven of uit het door hem aangehouden journaal zouden kunnen vermeerderen, blijkt ons ten duidlijkste dat Valentijn zich vergist, als hij van Dr. Pieter Vlack, zijn opvolger in het bestuur van Banda, zegt ²: "Hij is 't geweest, die *allereerst* de perken of stukken lands bij kleine perceelen uitgedeelt, de straten afgeroijd, den Raad des gericht ingesteld en het voornaamste tot het ordentelijk bestier van deze nieuw Landvoogdij verzorgt heeft." Integendeel, aan den voorganger van Willem Jansz., aan Martinus Sonck was reeds door Coen last gegeven, om met het uitgeven van landen een aanvang te maken, en toen Sonck eens hierover schreef, antwoordde hem de H. R. ³: "Aengaende d'uytdeijlinge van 't lant en boomen, niet wel can daer over als noch van hier goede precise ordre gegeven worden. Hoe sulcx op verscheijde conditie in Europa geschiet, hebbe ten deele verstaen; niet wel mogen ons daernae reguleeren, alsoo sulcx nae de gelegentheijt van de landen, tijden ende volckeren gedaen dient. Hoe 't in Banda ten besten dienst van de Compe. vereijst te weesen, sal den tijt aldaer best leeren; ondertusschen sal UE. met de provisionele uytdeijlinge tot onse naerder ordre voortvaren, gelijk begost heeft."

Welke bepalingen Willem Jansz. vaststelde met betrekking tot de kerk en school, ziet men het best uit de brieven door den kerkeraad aldaar aan dien van Batavia gericht ⁴; met het

¹ Brief aan de H. R. 11 Meij 1625.

² 8 deel 2e stuk, Bandasche Zaken f 89.

³ 28 December 1622.

⁴ Zie o. a. zijne brieven van 20 Aug. 1624, 10 Mei 1625, 30 Aug. 1625, 10 Mei 1626, 10 Aug. 1626, 16 April 1627.

oog daarop kon de Hooge Regeering in haren brief van den 13den December 1626 naar het vaderland schrijven: „De kerkelijken dienst in Banda nam wel toe, insonderheijt mede de scholen, welke op onse hooge recommandatie dapper en met ijver, na verstaen, over de eijlanden gevordert wierden, sulcx met den tijt wat goets daervan te wachten staet.”

Ten einde de belangstelling in de school te vermeerderen en tevens daarvoor de benoodigde fondsen te verkrijgen, maakte hij reeds gebruik van de dezer dagen zoo aan de orde zijnde loterijen. In zijn journael schrijft hij op den 8sten Mei 1625: „Adij 8 Donderdach: Begonnen de loterije vijittetrecken, welke voor de scholen in d'eijlanden Banda is opgerecht, waervan een soldaet op Denner, genaemt Guillamme Commeville den hoochsten prijs (sijnde een vergulden cop.) becomen heeft.”

In de hem medegegeven memorie komt mede de last voor: „Hout de burgerije in politique discipline; remedieert met sacht-heijt ende daer 't van nooden is met hardicheijt, alle ingecroopen misbruijken; weest den goeden vriendelijck ende den quaden straff; doet ieder goet ende cort recht.” Dat hij daaraan de hand gehouden heeft, zal men wel mogen aannemen; vooral wat het laatste betreft, zijn de bewijzen in zijn journael en copie sententien te vinden. Het kon ook wel niet anders of er moest — vooral in den eersten tijt van zijn bestuur — onder eene zoo heterogene bevolking, als die waaruit de Banda-eilanden bestond, nog al eens zaken voor den rechter gebracht worden. Elders teekenden wij reeds op: „Daer is qualijck een plaets van de Caep Bona Esperansa tot de uitterste ofte Oostelijckste eijlanden van Banda, off de natie van Banda sijn daer af gesproten, als van caffers van Mousambique, Arabiaenen, Persiaenen, van Cambaija, Cormandel, Bengalen, Pegu, Atchinders enz. ¹”

De gouverneur moedigde bij dat alles nog den handel op de Kei- en Aroe-eilanden door de vrije bevolking aan, en deze werd vooral verlevendigd, nadat de slaven van die eilanden, die nog op Banda en Amboina aanwezig waren, met Munnickendam derwaerts waren teruggebracht, „t welck haer tot den voorsz. handel geanimeert heeft, ende dienvolgens oock beloften gedaen

¹ In de Kronijk van het Hist.-Genootschap, 1854 blad. 384 en v.v. De verovering der Banda Eilanden 1622.

hebben, dat binnen 5 à 3 maenden ons in Banda als vrienden zullen comen versoecken ende handelen ^{1.}”

Intusschen was de tijd, waarop hij zich aan de Comp. verbonden had verschenen, zoodat hij een en andermaal verzocht te mogen worden vervangen ^{2.} Maar de Hooge Regeering, die met zijn dienst aldaar zoo te vreden was, kon daartoe maar niet zoo dadelijk overgaan, totdat zij eindelijk op den 6den Februari 1627 aan hem schreef: „Op UEd. serieuze gedaene instantie wegens sijne verlossinge, hebben wij goetgevonden UEd. billijk versoeck bij desen toetestaen.” Als zijn opvolger benoemde de Raad van Indië Dr. Pieter Vlack, die op den 7den Februari 1627 met de Cameel naar Banda vertrok en daar aangekomen, uit handen van Willem Jansz. het bestuur overnam, waarna deze met dezelfden bodem naar Batavia terugkeerde en den 23sten Juni aankwam.

§ 6. Het verblijf van Willem Jansz. te Batavia was van korten duur. Had hij nu eenige jaren aan wal als gouverneur uit een fort zijne bevelen gegeven, weldra werd hij weder geroepen om als vlootvoogd zijn commando van uit de kajuit of campagne te voeren. Er werden namelijk eenige schepen uitergerust, om naar de vaste kust van Indië en wel naar Goesoratte en Persië gezonden te worden „tot vervolch en diffentie van 's Comp. handel, mitsgaders tot afbreuck van den algemeen vijand ^{3.}” Het bevel hierover werd aan Willem Jansz. toevertrouwd, en hem tevens opgedragen om den opperkoopman Dirck van der Lee, die als commissaris de kantoren aldaar zoude visiteren, zooveel mogelijk in zijn commissie behulpzaam te wezen.

De schepen waaruit zijne vloot bestond, waren: Groot Mauritius, Dordrecht, Noord-Holland, 't Gulde Zeepaert, 's Lants Mauritius, Bommel, Weesp en een chalong. Den 4den Augustus verliet men de reede van Batavia. Over die reis, waarop meer belangrijks voor den commissaris van der Lee dan voor den vlootvoogd plaats had, kunnen wij hier zeer kort zijn. Wij tekenen slechts aan dat de vloot door stilte en bijkomende omstandigheden niet voor 6 November voor Suhaly's kom (Soeratte)

¹ Brief aan den H. R. den 11 Mei 1625.

² Alsvoren 9 Sept. 1625 1 Sept. 1626.

³ Instructie voor Willem Jansz., Raad van Indië, oud-Admiraal en gewezen Gouverneur van Banda.

ten anker kwam, aldaar tot 19 December bleef, toen de reis werd voortgezet. Den 8sten Januari 1628 daar aangekomen, vertoefden de schepen tot den 27sten Februari op deze reede als wanneer de terugreize over Soeratte werd aangevangen; de vloot kwam er op den 7^{den} Maart ten anker; de commissaris ging aan land tot het visiteren der kantoren Brothia, Ahmedabad en Cambaija, en keerde den 29sten dier maand aan boord terug. De schepen Bommel en Weesp scheidden hier van de vloot om naar Mocha en van daar naar Gamron te zeilen; de Noord-Holland werd gesloopt en de overige schepen stelden den 17^{den} April koers naar Java. Op 14° NBr. en 30 mijlen bezuiden Goa gekomen en geene vijanden meer verwachtende, liet de Admiraal de schepen 's Lants Mauritius en 't Gulden Zeepaert — waarop de commissaris was ingescheept — als de beste zeilers vooruit gaan. Hij zelf kwam met zijne schepen op denzelfden dag, namelijk den 23sten Juni, met den commissaris ter reede van Batavia aan.

Nog slechts weinige maanden bleef Willem Jansz. te Batavia, daar hij besloten had met de eerstvolgende retourschepen naar het vaderland terug te keeren, maar gedurende dien tijd bewees hij der Compe. nog belangrijke diensten. Twee maanden na zijne terugkomst van Soeratte en Persië, zond de Mataram een leger af ter belegering van het zich nog in een zeer onvoldoenden staat van verdediging bevindend kasteel en stad Batavia.

Gedurende die belegering ¹ stond hij, met zijne ambtgenooten in den Raad, den Gouverneur-Generaal Coen trouw met raad en daad ter zijde, en ofschoon het hem door zijne vergevorderde jaren niet meer vergund werd, zich evenals de Raden Le Febvre en van Gorcum, aan het hoofd der troepen tegenover den vijand te stellen, maakte hij zich op eene andere wijze verdienstelijk. Zoo werd hem onder anderen op den 25sten Augustus opgedragen de punt de Diamant in een verdedigbaren toestand te brengen ²; op den 22sten September, toen van Gorcum, die gezonden was om de reduit Hollandia te ontzetten, onverwachts op zwarigheden stuitte, waardoor hij aarzelde den vijand aan te vallen, en aan den Gouv.-Gen. verzocht dat hem eenige Raden mochten worden gezonden, om met hem te beraadslagen

¹ Zie een kort overzicht dezer belegering in de Bijdragen tot de T. L. en V. K. van N.-I. 3e deel 1855, bladz. 289—299.

² Aan Le Febvre, de Saphier; van Gorcum, de Parel; van Diemen, de Robijn.

wat hem te doen stond, werden Willem Jansz. en Le Febvre tot hem gezonden, en na gemeen overleg besloten, om het gewicht der zaak, den vijand aan te tasten, hetgeen met zulk een gunstigen uitslag geschiedde, dat, zoo men had kunnen besluiten den volgenden dag het bekomen voordeel te vervolgen, „men soude met Godes hulpe des viants gants leger op en in deroutte geslagen hebben; dan eenige swaerhoofdige condon daartoe niet resolveeren, soo dattet voor die tijd noch wtgesteldt most worden” ¹. Het had eerst een maand later plaats, toen onder het opperbevel en beleid van Le Febvre, alles wat beschikbaar was onder zijne orders werd gesteld, en hij op den 21sten October, bij een uitval het geluk had een belangrijk voordeel op den vijand te behalen. Daar de Gouvern.-Gener. met den Raad van Indië van Gorcum en eenige andere gekwalificeerde personen zich tot een raad hadden vereenigd „om bij de wercken en ontrent t'exploit te zijn, om in 't voorvallende des te tijddelijker met goede ordre ende advijs den veldoversten te connen dienen” ², werden tot het bewaken van het kasteel — gedurende den uitval — gecommitteerd Willem Jansz., Vlack en van Diemen, benevens vier opperkooplieden voor de bolwerken van het kasteel.

§ 7. Toch gingen er nog weken voorbij, eer de vijand geheel was afgetrokken, maar daar middelerwijl de retourschepen ³ geladen waren en zeilree lagen, en de tijd aanbrak waarop de schepen gewoonlijk de reis naar het vaderland aannamen, moest de Gouvern.-Gen. er wel toe overgaan, de opperhoofden daarover te benoemen.

Behalve Willem Jansz. hadden ook Le Febvre en van Gorcum, hun voornemen te kennen gegeven naar het vaderland terug te keeren, en hoewel zoo in als buiten den Raad al het mogelijke werd aangewend, om hen te bewegen hun verblijf in Indië nog voor eenigen tijd te verlengen, vooral ook met het oog op de moeilijke omstandigheden, waarin men zich te Batavia en elders bevond, waren zij echter niet van het door hen opgevat voornemen terug te brengen, en werd op den

¹ Annotatie vant principaelste t'geene op Batavia t'sedert ons aanwesen aldaer in 5 maenden is voorgevallen, beginnende van primo Junij tot 4 November A. 1628.

² Als voren.

³ Prins Willem, Nassau, Vlissingen, Der Veer, Delfshaven.

1sten November, bij de hieronder medegedeelde resolutie, bepaald en vastgesteld, dat Willem Jansz. zijne vlag op de Prins Willem, Le Febvre op Nassau en van Gorcum op Delfshaven zouden hijschen. ¹

Den volgenden dag gaf de Gouverneur-Generaal Coen een maaltijd, „alwaer alle de principaelste officieren en burgeren ge-roepen waren tot een foeij ende afscheijt van de voorschr. Raden van India.” In den vroegen morgen van den 4den voer de Gouv.-Gener. met de gewezen Gouverneurs van Amboina en Banda Le Febvre en van Gorcum, aan boord van de Prins Willem, alwaar alle de officieren, soldaten en bootsgezellen van de t’huis varende schepen bijeen waren, en hun door den Gouv.-Gener. hunne opperhoofden werden voorgesteld, en in den eed genomen om hen daarvoor te erkennen, getrouw te zijn en zich in alles volgens den artikelbrief te zullen gedragen, enz.; de schippers ontvingen het bevel alles gereed te maken om het anker te lichten en onder zeil te kunnen gaan, waarna de Gouv.-Gener. met Willem Jansz., Le Febvre en van Gorcum zich weder

¹ Woensdach pm. November 1628. Alsoo 't verzoek nopende t'vertreck na t'Patria der E. Raden van India namentl. d'Heer Willem Jansz., Jacques Le Febvre en Jan van Gorcum, bij jongste resolutie dato 30 passato in bedencken is gebleven, ende de gemelde Heeren niet jegenstaende van sijn Ed. andermael tot continuatie aangemaent sijnde, bij haer versoeck blijven persisteren, ende voor reden gevende dat hunnen verplichten tijt al reede 2 ende 3 jaren geexpireert is, mitsgaders dat hun particuliere affaire int Vaderlandt bij langer tardance grootelick verachttert worden. Soo ist dat den Raedt in consideratie nemende, 't versoeck van d'Heer Willem Jansz. ten aensien van sijn Ed. ouderdom, hem sijn versoeck toestaet, ende sal sich dienvolgende opt schip Prins Willem vervoegen.

Wat aengaet d'Hrn Le Febvre ende Gorcum, den Raedt hadde wel gaerne gesien dat hun Ed. noch geliefde te continueren, te meer den dienst van de Generale Compn 'tselve in dese conjuncture op 't hoochste vereijst, als sijnde tegenwoordich alhier omtrent Battavia met een' machtigen vijant gequelt. Den Ternatanen met seer quade desseijnen ende groote concepten tot ruïne van Compe. Staet in de Moluccus ende de quartieren van Amboijna swanger, mitsgaders dat alhier bij hun vertreck seer swack van ervaren Raetspersoonen sullen versien blijven. Maer dewijle hun Ed. (des alles niettegenstaende) niet en hebben connen bewegen laten, heeft den Raedt haer vertreck toegestaen, omme namentl. d'Heer Le Febvre met 't schip Nassouw, ende d'Heer Gorcum met Delftshaven na 't Patria te varen.

Ende op datter gedurende de wederom reijse onder dese na hujs gaende schepen goede ordre ende eenicheijt mach worden onderhouden, wort bij den Raet goetgevonden, dat de bovengemelte Raden van India bij beurt, maent om maent de vlagge sullen voeren, ende in den Raedt presideren, beginnende d'eerste beurte van d'Heer Willem Jansz., soo voorts op d'Heer Le Febvre tot d'Heer Gorcum.

zich weder aan wal begaven, om van de overige Raden van Indië, alsmede van den Gouv.-Gener. afscheid te nemen.

Des avonds tegen elf ure begaven zij zich ieder aan boord van hun schip, lieten het anker lichten en gingen met den landwind van Batavia's reede onderzeil.

Den 8sten werd de seinbrief vastgesteld, waarnaar de schepen zich bij onverhoopt afdwalen zouden hebben te regelen. Door stilte en andere oorzaken liep het tot bijna het einde dier maand, eer de schepen buiten Straat Soenda waren. Op den 23sten waren bij de Prinsen-eilanden slechts de Nassau, Der Veer en Delfshaven bijeen, Vlissingen zag men de Straat weder inzeilen, terwijl van de Prins Willem in het geheel niets werd vernomen.

De drie eerstgenoemde schepen zetten nu de reis voort ¹ naar de Kaap de Goede Hoop, als de plaats voor het rendez-vous bepaald; maar daar het aantal zieken ² dagelijks op de schepen toenam, deed Le Febvre op den 8sten December het besluit nemen, het eiland Mauritius aan te doen, en te trachten de Z. O. haven of baai — waar een goede reede was en de beste ververschingen te bekomen waren — binnen te loopen. Den 24sten dier maand kreeg men dit eiland in het gezicht en kwamen de schepen in de Z. O. haven ten anker. Zij vonden hier ververschingen in overvloed, zoodat de zieken weldra herstelden en de reis naar de Kaap op den 16^{den} Januari 1629 kon worden voortgezet ³, nadat Le Febvre een brief aan land had gelaten, waarin hun wedervaren tot den dag van vertrek vermeld stond, voor het geval dat de andere schepen na hem die haven mochten aandoen.

Bij het aanbreken van den dag op den 22sten Februari miste men Der Veer en Delfshaven, zoodat de Nassau op den 3^{den} Maart alleen de Tafelbaai inzeilde; schepen vond men er niet, daarentegen wel brieven van naar Indië bestemde Hollandsche schepen. Het schip werd van water voorzien, doch met de

¹ De bijzonderheden betreffende de terugreis zijn getrokken uit het journaal, gehouden aan boord van de Nassau.

² Op de drie schepen had men reeds 54 dooden, als: op de Nassau 23, Der Veer 13, Delfshaven 18.

³ 16 dito (Jan. 1629). Op Mauritius hadden goede verversingen becomen van bocken, schildtpadden, velthoenders, dodaers en verckens, palmydt, coockes-nooten ende groote abundantie van schoone delycaten visch, daarvan tvolk veel droochden en mede in zee namen, gelyck oock in de 70 bocken levendich in tship hadden.

verversching was het sober gesteld, zoodat Le Febvre op den 10den Maart besloot de reis naar St. Helena te vervolgen, in de hoop er de overige schepen te zullen aantreffen. Doch juist toen zij aan 't genomen besluit gevolg wilden geven, zagen zij drie schepen de baai inzeilen, die op de reede trachtten te komen, en die men spoedig voor Hollandsche schepen herkende. Het was Willem Jansz. met de schepen Prins Willem, Vlissingen en de Leeuwin, die aan Le Febvre mededeelde, dat hij den 26sten December in de Noordwester-haven van het eiland Mauritius was binnengeloopen, aldaar ververschingen had ingenomen en den 30sten Januari die haven had verlaten en de koers op de Kaap gesteld. De Leeuwin had Batavia op den 17den November verlaten, met last van den Gouv.-Gener. om de schepen te achterhalen en zich daarbij te voegen, hetgeen gelukt was; de zes schepen lagen dus tegelijkertijd in de havens of baaien van Mauritius zonder van elkander af te weten. Den 13den Maart liet Le Febvre — wiens beurt het was de vlag te voeren — den Raad aan boord van de Nassau beroepen, waarin bepaald werd, dat de schepen den 16den de baai verlaten en naar St. Helena zouden zeilen. Nadat ook hier brieven aan land waren gelaten, werd op den 16den aan het genomen besluit gevolg gegeven ¹. Op den avond van den 5den April, liep men St. Helena in het gezicht en kwam men den volgenden dag voor de kerkvallei ten anker, waar men mede ter reede vond van Gorcum met de schepen Delfshaven en Der Veer. „Sy hadden Cabo de Bona Esperanse (alhoewel het tegen de getrocken resolutie was) niet aangedaen, maer soo 't schyndt om ons een voordeel aftesien, en de lymoenen voor onse compste alleen te hebben, t'wilt met beter gemack op te vangen, na St. Helena gelooopen, alwaer se den 19 Maert verleeden arriveerden“, schrijft de journaalhouder van de Nassau. Zelfs had van Gorcum besloten om, zonder op de overige schepen te wachten, den 8sten April de reis naar het vaderland voort te zetten, ofschoon dit geheel in strijd was met de instructie hem door den Gouv.-Gener. gegeven; Willem Jansz. en Le Febvre waren hierover dan ook zeer ontevreden.

Van Gorcum, wiens beurt het was den Raad te presideren, riep dezen op den 11den April samen, waarin werd bepaald dat

¹ Het journaal is in deze dagen opgevuld met klachten over den moedwil der schepelingen in de vloot.

men den 14^{den} de reis naar Europa zoude vervolgen, terwijl tevens de koers daarvoor werd aangegeven ¹. De schepen verlieten op den daarvoor bepaalden dag de reede van St. Helena; den 30sten werden bij de linie de schepen gepraaid, die onder het opperbevel van Jacques Specx naar Batavia bestemd waren; na over en weder eenige brieven te hebben overgegeven, zette beide vloten den volgenden morgen de reis voort.

Op 42° NBr. gekomen, nam het volk op de verschillende schepen een zeer oproerige houding aan; de meeste namelijk waren ongezind om met de schepen benoorden Schotland te loopen, en dit niettegenstaande den eed hun door den Gouv.-Gener. voor het vertrek van Batavia afgenomen: zij verkozen daarentegen door het kanaal te gaan. Le Febvre, wiens taak het was den Raad samen te roepen, liet dezen op den 14^{den} Juni aan boord komen, waarin na vele overwegingen werd besloten, dat, ter voldoening aan de hun medegegeven instructie, men van dien dag af met een N. O. koers zoude sturen om achter Schotland om te zeilen; en bijaldien eenig schip of schepen — gelijk men wel veronderstelde — dien koers niet wilde volgen, men dan, om de vloot niet te verstrooien, die zoude volgen die het kanaal zoude inloopen.

Den 19^{den} Juni op 49° NBr. zijnde, gaf tegen den avond het schip Vlissingen het voorbeeld; het heesch een Prinsenvlag van de kampagne, waarmede het te kennen gaf: *die volgen wilde, die mocht het, dat gaat voor*, waarna het onmiddellijk over den anderen boeg ging liggen, en met een Z. O. koers naar het kanaal zeilde. Delfshaven volgde dadelijk het voorbeeld van Vlissingen; het volk riep in het voorbijzeilen aan dat van de Nassau toe: wenden! wenden!; de overige schepen waren nu wel genoodzaakt mede van koers te veranderen en het hun gegeven voorbeeld te volgen ².

Den 6^{den} Juli zag men de Engelsche wal en verkende zich aan Lezard; ze praaiden aldaar eenige schepen van de W. I. Compagnie, die onder de vlag van den commandeur Hendrik Lonck naar Brazilië bestemd waren, en hun mededeelde dat er onder Poortland twee Hollandsche oorlogschepen op hen kruisten. Den volgenden dag onder Goudstaart werden zij gepraaid door drie Zeeuwsche schepen van oorlog, onder bevel van den com-

¹ Ook op het schip Delfshaven gedroeg zich de equipage oproerig.

² Men ziet, men had in dien tijd met jaumaat ook vrij wat te stellen.

mandeur Jan Evertsz., die hun brieven van de Bewindhebbers uit de Kamer Zeeland overgaven, en onder wiens convooi de schepen, naar de verschillende havens bestemd, zouden zeilen; na eenige ververschingen uit die schepen te hebben overgenomen ¹, liep men den 9den de Hoofden uit en weinige dagen later bereikte men de vaderlandsche havens.

Den 16den Juli werd de Bewindhebber Tholinx uit de Kamer Amsterdam „gecommitteert, om beneffens de heeren Willem Jansz. en Jacques Le Febvre nae 's Hage ende voorts nae 't leger te reysen, om rapport van den standt van India soo aen de Heeren Staten-Generael, als syne Princelycke Excellentie te doen“, en hiermede was de loopbaan van Willem Jansz. in dienst der O. I. Compagnie gesloten.

Gedurende bijna dertig jaren had hij haar onafgebroken ge-dierend, en waren hem vooral in de laatste tien jaren, allerbelangrijkste betrekkingen opgedragen geworden, waarin hij de gewichtigste diensten had bewezen. In haar dienst in 1603 voor het eerst als schipper naar Indië vertrokken ², kwam hij in 1629, als Raad van Indië, oud admiraal en gouverneur van Banda in het vaderland terug.

Hiermede zouden wij kunnen eindigen, ware het niet dat Valentijn in zijne Bandasche zaken ³ ons over Willem Jansz. eenige anekdoten ten beste geeft, die wij meenen voor rekening van den schrijver te moeten laten; een er van vinden wij ons echter genoopt te releveren en wel deze, dat Willem Jansz., Admiraal, een Amsterdamsche vondeling zou zijn, en dat hij bij zijne komst te Amsterdam twee vrouwen ontmoette, waarvan de eene voorgaf zijne moeder, en de andere zijne minnemoer of zoogster geweest te zijn, en die hij het op fol. 89 te lezen antwoord zou hebben gegeven.

Het is ons echter uit het Kopijboek der uitgaande brieven

¹ Den 7 Juli werden vier man uit het schip Delfshaven — waaronder de schieman — geboeid op een der oorlogsschepen overgebracht; zij hadden het voornemen gehad, op den 24sten Juni het schip af te loopen, en de Hoogbootsmansmaat over boord te werpen „om dat hy d'overicheyt toeviel ende haer in 't selve niet assisteren wilde.“

² Hij was ook de vervaardiger van eene zoogenaamde leeskaart voor verschillende plaatsen in Indië.

Zie onder anderen de Bijdr. hiervoren genoemd. III Deel, blz. 106.

³ 3e Deel, 2e stuk, fol. 18 en 89.

van de Kamer Zeeland gebleken, dat Willem Jansz. geen vondeling was. In een brief door de Bewindhebbers uit die Kamer aan die van Amsterdam op 28 Januari 1616 geschreven, leest men het volgende: „Dat UE. schrijven van de *moeder* van Willem Jansz., schipper op 't schip Orangie geweest, versouckt de gagie van hare voorschr. *soone*, omme te hebben betalinge van 't geene op 't schip Orangie voorschr. heeft verdiendt ¹, daarvan sal UE. naer daer opgeledt hebbende, worden geschreven, opdat 't selve met goede ordre mach geschieden.” Een paar maanden later werden deze gelden uitbetaald aan zijn broeder, die hiervoor door de Kamer Zeeland was aangewezen, hetgeen blijkt uit een schrijven dier Kamer aan die van Amsterdam, op den 21sten Maart 1616, van den volgende inhoud: „Elisabeth Claessen, huijsvrouw van Volckert Jansz., met de missive en afrekening van Willem Jansz., schipper ende coopman geweest op 't schip Orangie, bij onse camer geequippeert, ende een missive van den heer Pieter Dircxz. Hasselaer, om de betaling te bevorderen en zich borg stelt voor alle aanmaning, wordt UEd. versocht omme den voorn. Volckert Jansz. te willen betalen 525 L. 5 Schell. Vl., als saldo van verdiende gagie enz. van Willem Jansz. op 't schip Orangie.”

Den 28sten Maart 1616 leest men in de notulen van de Kamer Amsterdam: „Op 't versoeck van de huijsvrouw van Volckert Jansz., is verstaen dat men haer sal betalen, naer cours van wissel over twee maenden, de maentgelden bij haren man verdiend”, ten bewijze dat ook hij in dienst was der O. I. Compagnie, ofschoon wij tot dusver geene bijzonnerheden omtrent hem hebben aangetroffen.

II. WILLEM JANSZ. VAN AMERSFOORT.

Er zijn ons twee Willem Jansz. van Amersfoort bekend, die in dienst der O. I. Comp. waren; den eerste troffen wij aan in de monsterrol van het jacht Delft, schipper Willem Cornelisz.

¹ Zie bl. 306 hiervoren.

Schouten ¹, in de vloot van van der Hagen (1603) als bootzman à f 9 'smaands ². Van dit schip ging hij den 29sten April 1607 als hoogbootsmansmaat over op de Swarte Leeuw, te Bantam, en daar dit schip den 15^{den} October de terugreis naar het vaderland aannam, zoo is het te vermoeden dat hij daarmede te huis kwam; dit schip viel op den 8sten Augustus 1608 in Texel binnen.

De tweede van dien naam en geboorteplaats, vertrok naar Indië aan boord van het schip Delft, schipper Simon Martsz., in de vloot van Pieter Willemsz. Verhoeven (1607); in welke kwaliteit wordt niet opgegeven, maar daar zijne gagie f 12 's maands bedroeg, zal hij eveneens in eene ondergeschikte betrekking zijn uitgevaren; in 1609 kwam hij in het vaderland terug met het schip Veere, schipper Willem Jacobsz. Coster ³.

Beide verliezen wij nu eenige jaren uit het oog, en het is niet voor 1613, dat wij waarschijnlijk den eerstgenoemde als schipper van het jacht Jacatra terugvinden; mogelijk is hij, na zijne terugkomst in het vaderland in 1609, spoedig weder naar Indië vertrokken, en daar hij de kwaliteit van hoogbootsmansmaat of wel die van hoogbootzman bezat, in dien rang of wel van onderstuurman uitgevaren, maar wanneer en met welk schip dit heeft plaats gehad, bleef ons tot dusvere duister.

§ 1. Het jacht de Hope kwam den 13^{den} December 1613 voor Bantam ten anker, aan boord hebbende den koopman Hendrik Jansz., aan wien het kantoor te Patani was toevertrouwd geweest, en wiens diensttijd op het punt stond te verschijnen; doch daar de Gouvern.-Gen. Pieter Both hem wist te bewegen zich opnieuw aan den dienst der Comp. te verbinden, en in zijne vorige betrekking naar Patani terug te keeren, zoude hij met het jacht Jacatra derwaarts gebracht worden, terwijl genoemd vaartuig ter zijner beschikking werd gesteld om in de vaart tusschen Patani en Siam en Japan gebruikt te worden.

Het jacht Jacatra werd gevoerd door den schipper Willem Jansz. van Amersfoort; het jacht ging in het voorjaar van 1614 van Bantam naar Patani onder zeil, waar het den 17^{den} Mei voor het kantoor aldaar het anker liet vallen. Al spoedig vertrok

¹ Dezelfde, wiens naam later beroemd is geworden door zijne reis met Le Maire.

² Bosschieter, 18 Febr. 1604 f 10½; hoogbootsmansmaat 11 Nov. 1605 f 13½; verbeterd 4 Nov. 1606 f 15½.

³ Kopijboek kamer Zeeland, 1609, 14 Augustus.

het jacht naar Siam en Japan, en voer visa versa tusschen genoemde havens tot het begin van 1616, toen Willem Jansz. verzocht naar Bantam terug te mogen keeren. Wij mogen dit opmaken uit een brief van Coen aan Specx, opperhoofd van ons kantoor in Firando den 24sten Mei 1616 geschreven, waarin omtrent Willem Jansz. het volgende voorkomt: „Soo Willem Jansz. niet gesint is langer te blijven, sullen hem aen soo goede passagie helpen als eenichsins doenlijk wesen sal, *want denselven en sijn merite wel kennen.*” Wanneer een man als Coen dergelijk getuigenis van iemand kon geven, dan zal dit wel op goede gronden gesteund hebben, en is het des te meer te bejammeren dat wij van zijne verdiensten geene bewijzen kunnen aanvoeren. Slechts dit kwam ons voor in de resolutie, op den 18^{den} Augustus 1615 te Firando genomen: dat op dien dag aldaar in den namiddag was binnengekomen het jacht Jacatra, medebrengende een Portugeesche jonk genaamt St. Antonio, die onderweg omtrent het eiland Meaxima was veroverd; terwijl naar aanleiding daarvan in de resolutie, op den 7^{den} November daaraanvolgende genomen, wordt opgeteekend: „Voorders mede goetgevonden sijnde aan Willem Jansz. schipper, vereert worden sal een sierlijk rappier, daarvan 't gevest met silver overtrocken, dat ongevaerlijk tusschen de ses, tien, ende twintich realen van 8ten costen sall, 't welck men alhier sal laten maecken; ende dat ten respecte van de goede ordre ende neersticheijt in 't veroveren van deselve joncke gepleecht ende onderhouden.”

Bij resolutie van Coen, van den 12^{den} Mei 1616, werd tot zijn vervanger benoemd de opperstuurman Leendert Thomasz., die met de Swarte Leeuw naar Patani zou vertrekken, doch de aflossing vond echter geen plaats; want Spex schreef den 1sten October 1616 aan Coen: „Den geordonneerden schipper op 't jacht Jacatra Leendert Thomasz., is tot Patani noch hier in sijn ampt niet geautoriseert, vermits Willem Jansz. met 't selve in sijn voorgaende qualiteit naer costij vertreckt, om sijn reijse naer 't vaderland te voorderen. Hebbende sich tot nieuwe verbindtenisse (door obligatie van sijn huijsvrouw) niet connen resolveren, dat wel geerne gesien hadde; believende UEd. hem aen soo favorablen ende eerlijke passagie te helpen, als sijnen goeden ijverigen dienst (tot welvaren van de generaliteit gepleecht) meriteerende is; de acte van autorisatie voor ditto Leendert Thomasz. senden aen Hendrick Jansz. terugge, die UEd. van daer geworden sal.” Ook deze — de directeur van ons kantoor

te Patani — dacht niet minder gunstig over Willem Jansz. in zijn schrijven aan Coen op den 25sten October 1616: „Willem Jansz. hebbe U.E. meijninge volcomenlijcken voorgehouden, die hem op nieuws weder omme te verbinden niet heeft willen verstaen, maar wt ijver ende liefde noch dese reijse op Jappan aengeveert ent hem niet eers genouch en dochte, bij aldien de Cracque ¹ gerescontreert, als bloothertich geacht te worden, te grooten schande soude wesen. Hij is voorwaer een fraeij neerstich quant, die eer meriteert het gouvernement van een groot schip te hebben als een jacht; niets verdriete in des Comp. dingen, (en) t'sij bij dage ofte bij nachte even gewillich hem met zijn volck laet vinden, dat niet veele schippers sullen doen.” In een p. s. van den 31sten voegt hij er bij, dat het jacht Jacatra den 27sten uit Japan was terug gekomen, en dat „die cracque van Maccauw niet wt ofte ten voorschijn gecomen was.” Willem Jansz. was derhalve buiten staat geweest te bewijzen, dat het hem niet aan moed ontbrak van met een klein en licht gewapend jacht — zoo als de Jacatra was — het grooter en zwaarder gewapend Portugeesch galjoen of caraque aan boord te durven leggen; later zal hij bewijzen leveren dat hij een wakker zeeman was, die zijn vijand wel durfde onder de oogen zien. In het laatst van December 1616 was de Jacatra te Bantam terug, en daar er vermoedelijk geene vacature was om hem het bevel over een retourschip te kunnen geven, plaatste Coen hem bij resol. van den 7^{den} Januari 1617, aan boord van de Westfriesland, om op de reis van dien bodem naar het vaderland, de betrekking van opperstuurman ² waar te nemen. Den 31sten Maart van Bantam vertrokken, liep dit schip den 5^{den} October in Zeeland binnen.

Ook de Bewindhebbers wisten zijne diensten op prijs te stellen, en de Kamer Amsterdam nam op den 16^{den} November ten zijnen opzichte het besluit, dat men „den schipper Willem Jansz. van Amersfoort, lest met het schip Westfrieslandt voor opperstuurman overgecomen synde, vermids de goede raporten van syn comportedment ende getuygenisse van Jan Pietersz. Coene, sal vereeren met dry hondert guldens, voor de verbeteringe by hem van overdienst ende anders gepreten-

¹ Een groot en zwaar gewapend Portugeesch vaartuig dat uit Macao op Japan voer.

² Dit versterkt ons in het vermoeden dat hij deze reis voor stuurman in Indië was gekomen.

deert"; over zijn aandeel in den prijs door hem in Indië veroverd, zoomede dat van zijn scheepsvolk, zouden de overgekomen rekeningen worden nagezien.

§ 2. Een maand later, den 28sten December, werd hij weder in dienst der Compe. aangenomen als schipper op het jacht van advys Haerlem, van 180 lasten. Zijn equipage bestond uit 150 koppen, waaronder 50 soldaten. Er verliepen intusschen eenige maanden voordat Haerlem zee koos, dat niet voor den 4^{den} Mei 1618 plaats had; het journaal van zijne reis ontbreekt, maar wij hebben hiervoor eene vergoeding in eenige brieven van den koopman van het schip Cornelis Gerritsz., Verloren Arbeijt, door hem in 1619 aan de Bewindhebbers van de Kamer Amsterdam gericht, waaruit wij vernemen wat er tot dien tijd door Haerlem werd verricht en die wij zullen volgen.

Tot op de hoogte van 9° NBr. bleven hun de N. en N. O. winden bij, toen zij Z. en Z. W. werden, gepaard met veel stilte en onweêr; ultimo Mei waren zij de Kanarische en den 8sten Juni de Kaap Verdische eilanden gepasseerd. Toen ze op 5° NBr. kwamen, zijnde den 2^{den} Juli, "soo is ons in 't gezicht gecomen — zegt de briefschrijver — ¹ een seijl, waarop den scheepsraet vergadert is en hebben geresolveert 't selfde te besichtigen, en soo het vijant is en daerop avantagie opsagen het aantetasten om te veroveren. Daerbij comende liet een Portugeesche vlag wajen, en sagen oock dat hij hem hadde toegelust om te slaen, alsoo sijn schans kleeden hadde geschooren, die wij niet meede hadden. Wij hebben op hem ons geschuijt (geschut) gelost, waarop hij dadelijcken weder vuer gaff en ons oock schadelijcke schooten in 't schip gaff. Dit gevecht duerde omtrent 4 à 5 uijren, en alsoo wij hem in den brant schooten, streeck zijn vlagge en riep om quartier, twelk wij haer toeseijden op genaede en ongenaede. Wij zijn haer aen boort gevaeren, alsoo haer boot stucken was geschooten, en hebben de Capiteijn die zeer verbrant was, met noch twee anderen aen ons boort gebracht, ende ons adverteerden 5 à 6 dooden hadden, waaronder de schipper was en 13 gequesten. Verclaerden dat zij een Koninckx oorlogschip waren en gedestineert nae het Casteel de Mina ²; hadde geladen 78 pijpen Madersche (Maderasche) canarijwijn, en noch 7950 schlechte gestreepte Suratsche catoene

¹ 4 Augustus 1619.

² Westkust van Afrika.

cleeden, die se op de cust van Guinea aen goudt vermangelen, en daer groot proffijt meede doen, en hier in de Indies van cleynder waerden zijn, als bij de hier nevensgaende factuere van de veroverde goederen UE. cunt sien. Het scheepken was omtrent groot 100 last, gemonteert met 10 gotelingen en andere ammunitie van oorloge naer advenant; van volck 60 coppen. Nu alsoo wij noch weijnich ruijnte in ons schip hadden om hem te lossen, hebben bij provijsie goed goet gevonden hem meede te nemen tot naerder ordre; hebben het meeste volck op ons schip genomen en in d'ijzers geslooten, en op de prijs 30 man van ons volck gestelt."

Den 25sten Juli werd de linie gepasseerd, met aanhoudende Z. t. O. en Z. Z. O. winden, waarmede men de reis niet vorderde, maar onder de kust van Brazilië kwam; den 13^{den} Augustus passeerde men "de droochte van Abriholes ¹, waarover zij seer verblijdt waeren, daer hun volk aan scheurbuyck leed, en bijna geen water had," zoodat men maer vijf mutsgens des daechs tot ransoen condon geven en 3 mutskens wijn, om daarmede het volck moet te geven, en oock tot gesontheit dienden, alsoo (zij) de wijn nu wel hadden." Naar aanleiding hiervan en dat men met het voorhanden zijnde water de Kaap niet kon bereiken, alsook dat ze de gevangenen niet gaarne verder wilden medenemen, besloten zij naar het eiland Ascension te loopen, de gevangenen aldaar af te zetten, water in te nemen en te ververschen, daar zij van 1 à 2 man, die aldaar geweest waren, vernamen dat het eiland door Portugezen bewoond werd en goede ververschingen te bekomen waren. En daar de prijs in een vrij goeden staat was en wel voorzien van zeil en treil, vond men goed die naar Indië mede te nemen, waar ze nog goede diensten zou kunnen bewijzen.

Maar Ascension werd niet bereikt, en daar zij zich op 20° ZBr. onder de kust van Brazilië bevonden, liepen zij naar Kaap Frio, op het gezag van de hierboven genoemde personen, die ook daar vroeger geweest waren en water hadden ingenomen. Den 27sten Augustus kwamen zij aldaar in een zandbaai op 20 vadem water ten anker. Den volgenden morgen werden de booten aan wal gezonden met roeiers en muskettiers om de waterplaats op te zoeken; de stuurman, aan wien de zorg werd toevertrouwd, bekwam den uitdrukkelijken last zich niet in het land te be-

¹ De Abrolhos op 18° Z.Br.

geven, maar bij het strand te blijven; en zoo men eenige inwoners ontmoette, zou men ze met vriendschap bejegenen.

De stuurman kwam des namiddags aan boord terug met het bericht dat hij de waterplaats had gevonden, doch dat het halen van water moeilijk zou zijn; zij hadden twee Brazilianen gezien, doch deze waren voor hen weggelopen. Des anderen daags werden de booten weder bemand, en met denzelfden last en onder het bevel van denzelfden stuurman, naar de wal gezonden, daar hij gezegd had dat hij meende eene betere waterplaats te zullen vinden. „Aan lant comende is ditto stuurman met het volck wel $1\frac{1}{2}$ mijlle in 't lant gegaen, en op den middag weder op strant gecomen, omtrent een mijlle van die plaetse daerse uijt waren gegaen, daer de boots laegen. Ditto persoonen zijn alsoo de strand langs gemarcheert sonder ordre, de boots haer siende sijn naer haer toegecomen, den sturman wenckt dat se weder op haer oude plaets soude vaeren; d'onse aldus voortgaende sonder erch te dencken, alsoo sij geen volck hadden vernomen maer wel voetstappen, soo ons verclaerden 4 persoonen die 't ontswommen. Nu bij de boots comende om daer in te gaen, soo ist geschiet datter achter een hoogen berch, die dicht op strant ligt, wel 200 Brasilianen te voorschijn gecomen (zijn) ons volck daer naer toetredende om haer te spreekken, soo hebben de Brasilianen soo snel met pijllen geschooten, ende ons volck die moede ende mat waeren, den eenen zijn lont uijt, den anderen niet claer wesende, soo dat se een à 2 mael haer musquetten losten; doch door de menichte van pijllen mosten ons volck de vlucht nemen, en 13 man van ons volck doot-geschooten, en eenige in zee verdroncken die naer de boots wilden swemmen, waeronder den stierman en een assistent ¹ was, 2 zijnder gevangen gebleeven ². Deze tijdinge bedroefde mij te hooren, doch de Heere regeert alles naer zijnen wille. Dit aldus geschiet zijnde hebben goedgevonden te vertrecken, ende onse gevangens daer aen lant geset op 7 nae, souden der meer ge-

¹ Dirck Pietersz. Keijser en Jan Mattuesen.

² Van deze twee gevangenen, Bartel, Tuenisz. bootsman en Sijbrant Fredricksz. soldaat, is nog een brief voorhanden waarin zij van hun ongeluk kennis geven aan de Bewindhebbers. Zij waren beide zwaar gewond en gevangelijk overgebracht naar Resenier (Rio Janeiro) waar ze 6 weken hadden gezeten, toen ze naar de Baai^p werden getransporteerd en alwaar bij het afzenden van hunnen brief — die geen dagteekening draagt — nog waren. Buiten op den brief staat, behalve het adres van de Bewindh.: van 2 gevangene uijt het schip Haerlem uijt de baja van Brasil, ontf. den Eersten Junie (1619?)

houden hebben, dan de soberheijt van 't water en condit niet lijdende, siende dat daer voor ons geen quartier was. Hebben de prijs van alles pro rato van water versien voor $1\frac{1}{2}$ maend en van fictualij voor 5 à 6 maenden, en sijn den 3den September 't seijl gegaen nae de Caep de bonne Esperance, Godt vertrouwende op een spoedige reijs; ons volck begon weder door Godts genaden te beteren, hadden 2 man in siekten verlooren".

Na eene reis van zes weken, sedert het vertrek uit de voor hun zoo noodlottige baai, kwamen de schepen den 13den October aan de Kaap. Op hunne reize derwaarts hadden zij veel stilte en veranderlijke winden gehad. In de Tafelbaai lagen geen schepen, maar zij vonden aan wal eenige berichten van de schepen 't Hert en Delft 1, die op hunne reis naar Bantam al mede deze baai hadden aangedaan. De watervaten werden gevuld en trachtte men zooveel mogelijk ververschingen voor het volk te bekomen, waarvan er opnieuw een 40tal aan de scheurbuik lagen; doch behalve een paar magere koeien konden zij van de inboorlingen niets krijgen. Gewoonlijk werden de ververschingen door ruilhandel verkregen, waartoe voornamelijk het koper strekte; maar daar hun koper te dun en het geel koper niet begeerd werd, slaagden zij minder goed in hunnen handel dan de Engelschen, die het voor hen bedierven, daar zij armingen van rood koper en halsbanden van rood koperdraad gevlochten medebrachten. "Nu wij beholpen ons met het geen best konden, en lieten ons volck allen aan lant gaen, daerse van de wilde cruiden warmoes cookten; dan hoe het smaecten kont U. wel denken; nochtans gaff Godt zijn zeegen daertoe, dat onse siecken die stijff van scheurbuijck waeren weder begonnen te verquicken, de begeerte tot versche cost dede ons het warmoes wel smaecten; vongen altemet een zoode vis". Den 29sten October werd de reis voortgezet. "Nu ons volck een weijnich verquickt sijnde, en anders geen raet was als onse reijse te vervorderen, sijn geresolveert den 28sten October t' seijl te gaen nae Bantham, en gingen den 29sten ditto t' seijl en liepen op 37 à 38 graden suijdelijcker breedte, alwaer ons de westewind ontmoete met doorgaende coelte, soo uijt den Z. W. als N. W. soo dat wij altemet met een fock genoeg te doen hadden, en alle dagen cout regenweder, soodat dit nae mijn gevoelen een spoedige wech

¹ Delft zeilde uit Holland 1 April, 't Hert 1 Juni 1618.

is, en oock gesont voor het volck en goet voor de vyveres, ten aensien van de gestadige winden en coelte van weder. Wij liepen 700 mijlen Oost aan, doen stelden onsen coers N. O. en vervielen op het eijlant Eugano, liggende voor de Straete Sunda op de hoochte van 5 graden 20 minuten, omtrent 18 mijlen van de cust van Sumatra. Wij arriveerden op de reede van Bantham onder 't eylant Panjang den 12^{den} Januarij A^o 1619, soodat wij Godt loff' onze vojagie hebben gedaen in 8 maenden en 8 dagen, en tot noch toe niet meer als 2 man in sieckte verlooren."

Nauwelijks lagen zij ten anker, of zij ontvingen een brief van Hendrick Jansz. ¹ en Abraham van Uffelen, waarin zij werden gewaarschuwd niet voor Bantam te loopen; verder gaven ze hun kennis van den stand der zaken, de macht der Engelschen, hun voornemen, het gebeurde te Jakatra, het vertrek van Coen naar Amboina; in het kort al hetgeen er tot op hunne komst te Bantam als te Jakatra was voorgevallen.

Er werd dientengevolge scheepsraad belegd, waarin werd besloten mede naar Amboina te zeilen, en zich bij de schepen onder Coen te voegen; maar dewijl zij groote behoefte hadden aan verversching, wilden zij eerst naar de Waterplaats in Straat Soenda loopen, en zich daarvan voorzien. Den 16^{den} Januari aldaar aangekomen, vonden ze ruimschoots gelegenheid voor de equipage vruchten, hoenders enz. voor een redelijken prijs te kunnen aankopen, terwijl tevens de watervaten werden aangevuld.

Den 20sten Januari kwam bij hen ten anker het jacht 't Hert, met den oppercoopman Jacques te Febvre aan boord, die vier dagen na hun vertrek van Bantam, op die reede was gekomen, waar hij vernomen had dat ze naar de Waterplaats waren gezeild, werwaarts hij hun gevolgd was. Le Febvre was den 5^{den} Januari van Coen gescheiden met het fregat Ceijlon, met order in Straat Soenda te kruisen op de verwacht wordende vaderlandsche schepen, zoo ook op de Zeewolff, die van Tikoe en Priaman, de Tijger van Indragiri en het door het schip Delft veroverde scheepje dat van Jambi stond te komen, ten einde ze voor de Engelschen te waarschuwen. Het mag bevreesding baren dat de Engelschen hunne geheele scheepsmacht voor Jakatra hielden," want — zegt onze schrijver — hadden

¹ Met de Swarte Leeuw door list van de Engelschen genomen. Zie hiervoren.

de Engelschen maer twee schepen in de Straet gehouden om te cruijcen, wij (Haerlem) en 't Hert en den Zeewolff waeren in haer handen gevallen, 't welk een groot abuijs van haer geweest is."

Van Le Febvre, die zich aan boord van de Oude Sonne had bevonden, toen het gevecht met de Engelschen op den 2den Januari plaats had gehad ¹, vernamen zij nog eenige bijzonderheden betreffende dit gevecht, onder anderen dat het Engelsch admiraal- en vice-admiraalschip zoo waren getroffen dat zij voor den wind hadden moeten afloopen om hunne lekken te stoppen, terwijl ook de vijand wel in de dertig dooden had. Hij gaf hun de reden op die Coen had bewogen naar Amboina te loopen, om van daar in het begin van Mei met versterking terug te keeren en den Engelschen het hoofd te bieden.

De komst van Le Febvre bracht eenige verandering in het door hen eenige dagen te voren genomen besluit om naar Amboina te zeilen. Er werd nu bepaald dat de prijs — die den naam bekwam van Cleijn Amsterdam — in de Straat zou kruisen op de aankomende schepen, terwijl Haerlem en 't Hert tot den 1sten Maart aan de Waterplaats zouden blijven leggen.

Den 27sten Januari werd hun een prauw van Bantam gezonden, die hun brieven bracht van Jakatra van den 20sten te voren, waarin gemeld werd het accoord door Pieter van den Broecke met den vorst van Bantam aangegaan ², maar drie dagen later, den 30sten, kregen zij een bericht van Bantam dat geheel anders luidde, namelijk het verraad aan van den Broecke gepleegd, die op uitnoodiging van den vorst — om met hem als broeders te samen de rivier op te varen, tot een bewijs dat alles weder in vrede was en met goedvinden van den raad van het fort — zich met een gevolg van zeven personen naar Bantam begeven had. »Bij den coninck comende heeft (hij) se met groote schijn van vriendschap ontfangen, en sijn slach waarnemende, heeft zijn dienaers bevolen haerlieden het geweer afnemen en schandelijck getrackteert met slaen, binden en soo gevangen genomen, daer eenige Engelschen bijstonden en saegent aen; de koninck nu meenende het fort hem te wesen, heeft geeyst dat men de catte en punten souden slechten en 10000 realen daerboven, soo wilde hij van den Broecke weder loslaten,

¹ Zie brief van Coen van 13 Januari 1619; de Jonge als voren blz. 126, 127.

² Zie het journaal van het beleg, blz. 140 en 141.

3de Volgr. VII.

doch dit is afgeslagen". Onze briefschrijver voegt hier bij: "t is te verwonderen dat van den Broecke soo haest de troulooze Mooren gelooft, soo cort nae het accoort hem uyt het fort heeft begeven; nu evenwel het fort is noch aen onse zijde gebleven, en den coopman Pieter Ray heeft de saecke bij de handt genomen, doch heeft geen goede ordre gehouden als hier na sult hooren ¹.

Den 31sten Januari eer de dag aanbrak, kwam hun prijs Cleyen Amsterdam bij hen aan de Waterplaats, met het bericht dat zes Engelsche schepen van Bantam op hen afkwamen. Des namiddags kregen zij die schepen in het gezicht, doch daar zij zich te zwak oordeelden de Engelschen met goed gevolg weêrstand te kunnen bieden — Haarlem was slechts gewapend met 24, 't Hert met 14 en de prijs met 10 stukken geschut, terwijl volgens Le Febvre de meeste schepen 30 à 40 stukken hadden en het admiraalschip zelfs met 52 stukken gewapend was — besloot men hun te ontzeilen, Straatwaarts uit, „dat ons leet genoeg was wij voor haer mosten wicken, maer het was voor dien tijt best." Hun voornemen gelukte; des anderen daags waren de Engelschen uit 't gezicht. Buiten de Straat kruisende, ontmoette men den 21sten Februari de Zeewolff, schipper Havick Claesz., die van Tikoe en Priaman, geladen met peper, kwam. Met dit schip versterkt liepen zij de Straat weder in, en kwamen den 23sten voor de Waterplaats ten anker, waar zij vernamen dat de vijandelijke schepen twee dagen te voren naar Bantam waren teruggelopen. Er werd nu een boot naar Bantam gezonden, om te zien of de Engelschen daar nog lagen, want de moesson begon te verlopen, en zij geloofden niet dat zij — de Engelschen — den geheelen moesson voor Bantam zouden zijn, de boot kwam den 25sten terug met het bericht dat er 14 Engelsche schepen voor Bantam lagen.

Tot den 11^{den} Maart bleven onze schepen in de Straat kruisen, waarop weder 4 Engelsche schepen op hen afkwamen, waaronder een was dat met lading naar Engeland vertrok, terwijl een ander het uitgeleide zou doen. „Soo is den scheepsraet van onse schepen vergadert, en hebben eenstemmich geresolveert de Engelschen 't hooft te bieden, alsoo wij nu soo sterck scheenen als sij; dan dicht bij haer comende, sagen dat wij bij haer luijden in groote van scheepen en

¹ Zie het journaal, als voren, bladz. 145.

geschut verre te cort quaemen, doch de corasie onder ons volck dede ons aengaen. Op den middach bij den anderen comende, liepen wij naer den Admirael toe, daer wij op telden in de 50 stucken geschut; onder malcanders geschut sijnde, schooten wij eerst, waarop hij dadelijk weder vier gaff. Dit gevecht duerde omtrent 2 à 3 uijren; soo ist geschiet dat hei jacht 't Hert in 't wenden op ons zij quaem en stiet zijn galioen en boechspriet aff, waer door genootsaecht was voor den wint te houden om zijn focke mast niet te verliesen. De Zeewolff hielt hem buijten shoots als mede onse prijs, soodat wij en 't Hert de heetste stoot mosten keeren; eijndelijk siende dat de scheepen soo verstrooijt waren en geen aventasie en sagen, sijn mede genootsaecht voor den wint te houden om 't Hert te volgen. En alsoo wij de Engelschen te cloeck in 't sejlen waren, hebben ons op den avont verlaten, en wij liepen ten ancker onder Sumatra; hadden drie dooden en drie gequesten; heb hier naer verstaen dat den Admirael van onse eerste schoot 6 gequesten (had) en een doot was." De schepen werden weder gereed gemaakt, want ook Haerlem had in het gevecht veel geleden; toen zij hiermede klaar waren, werd in den scheepsraad besloten, buiten de eilanden om, naar Jakatra te loopen en te zien of ze die van het fort eenig ontzet konden toebrengen, daar het hun bekend was, dat zij aldaar weinig van kruid voorzien waren en tevens te beproeven om "de costelijcke cargasoens te lichten ende in de schepen te nemen." Den 18^{den} Maart kwamen zij in het gezicht van Jakatra, maar daar zij zeven Engelsche schepen voor het fort zagen leggen, konden zij aan hun voornemen geen gevolg geven. Zij hielden zich nu tusschen de eilanden op en kwamen des nachts ten anker, opdat de Engelschen bij dag niet zouden zien waar zij 's nachts geankerd lagen. Maar "den 20sten des morgens vroeck soo haest den dach begon te lichten, hebben gesien 7 scheepen, die haer in twee pertien hadden verdeijlt, op ons affquaemen en waeren des nachts onder seijl genaen om ons te besetten, doch Godt zij geloofft, sijn haer ontwaer geworden, en alsoo wij haer te cloeck in 't sejlen waeren — hebben ons evenwel den gantschen dach gevolcht — zijn des anderen daechs haer uijt 't gesichte gecomen. Nu siende dat de Engelschen niet van meeninge waeren innewaert ¹ aen te gaen; maer ons voor dees tijt van

¹ Om de Oost te loopen.

de custe van Bantham en Jacatra te houden; en dat wij oock geen rechte tijdinge conde becomen, hoe het te Bantham off Jacatra stondt ende de mouson begost te verloopen, hebben geresolveert om naer Amboijna na te seijlen met ons 4 schepen, om aldaer den Ed. Heer Generael vindende, zijn vloot te verstercken en ons schip Haerlem van zijn volle geschut te versien, alsoo wij mede alsdan een van de gemonteerste scheepen sullen wesen."

Den 21sten April kwamen de schepen voor het kasteel te Amboina ten anker, waar zij vernamen dat de Gouverneur-Generaal Coen den 6^{den} te voren met elf schepen naar Java was vertrokken en het bevel had achtergelaten, hen bij hunne komst te Amboina onmiddellijk naar Java terug te zenden, waar zij hem op de reede van Grissée zouden vinden, waar hij het voornemen had tot de helft van Mei te vertoeven. Zoo ras doenlijk werden de schepen van water voorzien, eenige benodigheden afgegeven en andere weder ingenomen, zoodat zij den 25sten onder zeil konden gaan, met uitzondering van hun' prijs Cleijn Amsterdam, die daar moest blijven, om sago te laden voor Ternate, bij gebrek aan rijst, die men van Japara niet kon bekomen.

Den 9^{den} Mei kwamen zij ter reede van Grissée, waar zij Coen vonden met 8 schepen, de anderen waren van hem afgeraakt, doch den 16^{den} weder bij de vloot terug gekomen. Groote vreugde was er op de vloot bij de komst van Haerlem en 't Hert, want zij hadden in 5 à 6 maanden noch arak noch wijnrantsoen genoten, "en alsoo wij en 't Hert elck een prijs met wijn hadden veroverd, hebben alle de schepen weder met wijn voorzien, soodat matroos weder weder een muts gen des daechs kreeg."

Schipper en koopman van Haerlem, Willem Jansz. en Cornelis Gerritsz. Verloren Arbeijt, gaven nu aan Coen hunne uit het vaderland medegebrachte brieven over, en deden hem rapport van hetgeen zij sedert het vertrek uit Texel hadden ondervonden. Daar Haerlem voor een jacht van advijs was uitgezonden, om met de eerste gelegenheid weder terug keeren, werd ook dit punt besproken, maar de beslissing tot later verschoven. "Toen vroeg Coen met hoeveel stukken geschut het jacht gewapend was, en daerop geantwoord werd, met 24, zeide hij: 't is wonder dat de Meesters sulcke oorlogschepen niet met haer volle geschut uijtmaecken, sij moeten meenen hier altijd vrede sal blijven." Hij gaf nu bevel dat van de andere schepen, die hun geschut

niet zoo wel konden voeren om daarvan tegen den vijand gebruik te maken, 14 stukken zouden worden afgenomen en die aan Haerlem gegeven, zoodat deze nu 38 stukken voerde. Toen alles gereed was, „is den 20sten Meij (21) den generael seijl gegaen met 14 seijlen, met resolutie de Engelschen noch te Jacatra of Bantham vonden, haer met geweld aen te tasten, waertoe hij alle coopluijden en schippers oock vermaende, hij wilde selfs voorgaen, die hem oock niet en volchden metter doot straffen, en die haer wel quiten met de eerste avanceren en een vereeringe vereeren; waarop een ider antwoorde, sulcx te willen doen, nae den schuldigen eet de Heeren Meesters en den Generael gedaen.”

Den 23sten kwam de vloot voor Japara; hoe dit genomen en verbrand, Jakatra ontzet en de stad veroverd werd, hiervoor verwijzen wij onze lezers naar den brief van Coen in het werk van den heer de Jonge opgenomen.

De vloot werd nu voor Bantam gebruikt en kwam onder anderen Haerlem den 25sten Juni voor Jakatra, waar het volk werd gebezigd tot het maken van zes kalkovens, tot het branden van kalk voor het nieuw te bouwen fort.

Reeds hebben wij vermeld, dat de Engelschen op het vernemen van de aankomst van Coen, straatwaarts ingelooopen waren. Onze koopman Verloren Arbeijt maakt in zijnen brief hiervan op deze wijze melding: „Oock verstonden van de Chinezen (28 Mei) dat soo haest de Engelschen tijdinge cregen dat de Generael te Jacatra was gecomen, dadelijk haer anckers hebben gelicht en de Straet Sonda zijn uijtgelooopen, met haer elff schepen, sijnde twistich onder malcander, alsoo den ouden admirael Perijn in de aengevangen oorloch van den admirael Thomas Dael geen behagen hadde; en zijn alsoo gescheijden niet wetende waer se henen zijn, vermoeden nae het Roode Meir en de Cust om een goeden buijt. Godt zij gelooft nu meede mosten vluchten en dorsten ons niet verwachten, en haer hoochmoedich roemen met schande is gedaelt, dat de Mooren selfs verwondert zijn en den Pangoran tot Bantham, die se hadden diets gemaect, datter noch een vloot van 14 à 15 scheepen haer cortelijk souden volgen en ons met die macht van Java houden, waardoor ditto Pangoran met recht in zijne mejninge bedrogen is.”

Zeer merkwaardig is de opmerking, dat de Engelschen „twistich onder malcanderen waren”; wie weet of de zaken niet

eene andere wending zouden hebben genomen, wanneer dit anders geweest ware.

Toen op den 18^{den} September in Rade van Indië, het besluit werd genomen om zes schepen onder bevel van den Raad van Indië Willem Jansz. van Amsterdam, naar de Westkust van Sumatra te zenden, was Haerlem een van deze. De koopman Verloren Arbeijt was van gedachten, dat de commandeur zijn vlag van het schip Haerlem zou laten waaien, daar hij schrijft: „achte de commandeur op ons schip weder zal comen, alsoo wij de beste gemonteert zijn” ¹, doch dit had geen plaats, de commandeur ging aan boord van het Wapen van Zeeland, en zeilde met de schepen onder zijn bevel den 1sten October uit Straat Soenda. Dat op den 11^{den} daaraanvolgende het gevecht met vier Engelsche schepen onder Tikoe plaats had, en hoe dapper zich de schipper van Haerlem Willem Jansz. met zijn scheepsvolk gedroeg, hebben wij reeds hiervoren vermeld. Bij de terugkomst der schepen werden schipper en koopman van de Haerlem elk vereerd met eene som van 100 realen van achten ².

De tijd waarvoor Willem Jansz. zich aan den dienst der Comp. verbonden had, was tegen het einde van het volgende jaar (1620) verschenen, maar toen in Mei van dat jaar eene gecombineerde expeditie naar Japan en Manilha werd gereed gemaakt, verbond hij zich deze reis nog mede te maken. Wat er op dien tocht voorviel, hebben wij reeds medegedeeld.

Aan de tweede expeditie nam hij echter geen deel; toen het bericht hiervan in Augustus 1621 te Firando kwam, stond de Admiraal Willem Jansz. toe — daar zijn diensttijd nu reeds bijna een jaar was verstreken — zich met de Swaen naar Jakatra te begeven, waar hij in de maand December aankwam met deze getuigenis, „dat hij zich in alles naer behooren gekwetend had” ³. Nog in dezelfde maand werd hij als schipper op de Westfrieslant geplaatst om daarmede de terugreis naar het vaderland aan te nemen ⁴. Den 22sten Januari 1622 van de reede van Batavia vertrokken, liep dit schip den 26sten September 1622 in Zeeland binnen.

§ 3. Vermoedelijk bleef Willem Jansz. nu eenige jaren aan

¹ Zie zijn Brief van den 10den October voor Bantam.

² Resol. G. G. en R. v. Indië van 20 December 1619.

³ Brief van Le Febvre aan de Bewindh. van 14 October 1621 uit Firando.

⁴ Resol. G. G. en R. van 30 Dec. 1621.

wal ¹, want het is niet vóór den 29sten Januari 1626 dat wij in de resolutie van de Kamer Amsterdam lezen: „Willem Jansz. van Amersfoort, wert weder omme als schipper aangenomen tot hondert en tien gulden ter maent, mits dat zijn huisvrouw mede sal gaen; ende hem sullen medegegeven werden brieven van dese Camer aen den G. G. en de R. van Indiën, omme gerecommandeert te zijn voor Equipagemeester te Batavia, de plaats vacant sijnde, ofte beter bij hem bedient connende werden.“ Ingevolge deze resolutie werd hij geplaatst op het schip *Hollandia*, dat bestemd was als admiraalschip de vlag te voeren van de schepen, die onder bevel van den commandeur Wijbrant Schram, — tevens als Raad van Indië aangesteld — naar Batavia zouden stevenen, de overige schepen waren 't Gulde Zeepaert, ² de jachten *Domburch* en *Grootebroeck*.

Den 22sten Mei liepen de drie eerstgenoemde schepen uit Zeeland in zee, het jacht *Grootebroeck* een dag vroeger uit Texel. Den 24sten in het kanaal zijnde werd dit jacht gepraaid, en daar Schram zich op dit jacht had ingescheept, seinde hij dat de schepen bijeen zouden blijven, om den volgenden morgen op de *Hollandia* over te gaan. Dit had echter eerst een dag later plaats op 47° 40' NBr.; nadat hij zijn vlag op de *Hollandia* had geheschen, beriep hij den breeden raad aan boord, en waarin onder meer de koers werd bepaald, dien de schepen zouden volgen, namelijk Z. W. ten Z. tot op 40° daarna Z., om de Kanarische eilanden in het gezicht te loopen.

Den 30sten Mei werd men op de *Hollandia* een lek gewaar voor in den boeg, dat van binnen niet te stoppen was, en daar men dagelijks tot 6000 steken water pompte, werd er den 12^{den} Juni besloten naar *Sierra Leona* aftehouden en daar het lek te stoppen; het jacht *Grootebroeck* zou bij de *Hollandia* blijven om des noods van dienst te kunnen wezen, het *Zeepaert* en *Domburg* daarentegen zouden ten spoedigste hunne reis na Indië vervolgen. Eerstgenoemde twee schepen kwamen den 1sten Juli onder de kust, en zagen het hooge land van *Sierra*

¹ Wel wordt in een M. S. No 1457 „Beschrijving van de custen van Brasil etc.“ Cat. de la Bibl. Enschedé, p. 153, gesproken van W. J. van Amersf., schipper, 1624, doch vermoeden wij dat dit is W. J. v. Amersf. vermeld op bl. 337 hiervoren.

² Aan boord van dit schip bevondt zich de buiteng. R. v. I. Pieter Nuijts, aan hem heeft een gedeelte van de Zuidk. van Nieuw-Holland zijn naam te danken. Zie de reizen der Nederl. naar het Zuidland enz., blz. 52, Amst. 1868.

Leona, en den volgenden dag des avonds onder den wal ten anker; door tegenwind verhinderd bleven zij den 3^{den} ten anker, den 4^{den} lichtte men weder het anker, de reis langs de kust werd vervolgd, echter met weinig voortgang, zoodat het anker weldra weder in den grond viel.

Met het aanbreken van den dag van den 5^{den} werden zij in zee vier schepen gewaar, die rechtstreeks op hen koers stelden; oogenblikkelijk gingen zij onder zeil en maakten zich gereed om, zoo het vijanden waren, hun moedig onder de oogen te zien. Het dek werd opgeredderd, de stukken klaargemaakt en te boord gezet; de soldaten op de loopplanken in het gelid gesteld, kruid en lood uitgegeven en de lonten gereed gehouden. Onderzeil zijnde staken zij bij en wachtten met korte slagboegen de schepen in, die nader komende de prinsenvlaggen lieten waaien, waar door zij in de meening verkeerden dat het Hollandsche schepen waren. Doch binnen schoots komende zagen zij, dat ze vol geschut waren, „ende quaemen treffelijk met roode schanskleeden op ons afseijlen ende haren Admirael vooruijt, soo dicht dat hij ons verpreijde ende vraechde van waer ons schip was, seijde van Amsterdam; vraechde waer wij heen wilden; seijde in de Serra Liones; ick mede seijde hij. Wij vraechden, waer sijn schepen van daen waren; antwoorde uijter see, vraechde oock wie dat de vriend was; seijde Compaen.” Het was niemand anders dan de beruchte zeeschuimer Claes Gerritsz. Compaen, van wiens leven en daden zoo menige beschrijving het licht heeft gezien, en waarin ook de ontmoeting met de Hollandia voorkomt, dat wij vermeenen te kunnen volstaan met onze lezers daarnaar te verwijzen ¹. Behalve het journaal van Willem Jansz. is nog bewaard gebleven een ander, vermoedelijk van den opperkoopman van de Hollandia, Gilles Seijs, waarin ook de brieven met Compaen gewisseld, worden gevonden; deze wijken in enkele bijzonderheden, zoo ook wat de verdere ontmoeting met Compaen betreft, eenigszins af met hetgeen men daarover in de verschillende uitgaven leest.

Nadat op den 12^{den} Juli de schepen van Compaen uit het gezicht waren, als mede het jacht Grootebroeck, besloot de scheepsraad de reis te vervolgen; want in Sierra Leona had men goede gelegenheid gevonden het bekomen lek te stoppen,

¹ Zie o. a. *Mém. Bibliogr. sur les journeaux des navigateurs Néêrl. etc. p. 244—249*, waarin tien verschillende uitgaven beschreven en nog eenige andere opgegeven worden.

terwijl men er tevens water en een overvloed van ververschingen had kunnen bekomen. Behalve dat op den 4^{den} October, op 40° ZBr. en omtrent 140 mijlen van de Kaap, een zee recht van voren inkwam, „soo dat ons schip schier recht overent stondt“ en die het galjoen aan stuurboordszijde wegnam en het voorschip zoo diep in zee dompelde dat de blinde ra op de zee midden door brak ¹, en daarna nog eenige stormachtige dagen op de breedte van de eilanden St. Paulus en Amsterdam, kwam de Hollandia den 14^{den} December voor Batavia ten anker na eene reis van 6 maanden en 24 dagen; en hoewel het behoorde onder de laatste der tot deze equipagie behorende uitgelopen schepen, was het de eerste die daarvan te Batavia aankwam. Op de reis had men 25 personen verloren, waarvan er 4 waren doodgeschoten en 2 verdronken, zoodat men te Batavia nog overbracht 319 personen, waaronder 24 zoo vrouwen, jonge dochters als kinderen. Toen de Hollandia ter reede van Batavia kwam, was het equipagemeesterschap aldaar in handen van Claes Pietersz., zoodat er nog geen gevolg kon worden gegeven aan de aanbevelingsbrieven hem door de Kamer Amsterdam, ten opzichte van deze betrekking aan G. G. en R. v. I. medegegeven. Negen maanden bleef hij nog aan boord van de Hollandia; maakte het weder zeeklaar en nam de retourlading over, toen de Gouverneur-Gen. Carpentier goed vond hem aan land te plaatsen, en bij provisie te belasten met het opzicht over al de Comp^s. werken; „het welcke, gelijk hij in zijnen brief aan de Bewindhebbers van de Kamer Amsterdam schrijft ², wel een moeilijke bediening is, want al die voor mijn dit officie hebben bedient, zijn seer in den haet van alle man geweest ende sal met mijn oock niet beter wesen.“ Maar het onaangenaamste voor hem was, dat Carpentier, zoodra hij vernam dat de Gouvern.-Gen. Coen — die hem in zijn bestuur zou opvolgen — nabij het eiland Onrust was, de equipagiemeester Claes Pietersz. weder voor drie jaren in zijne bediening had aangenomen. Niet zonder reden was hij hoogst gevoelig over deze teleurstelling; „ick en weet niet door wat oorsaecke — schrijft hij verder — dencke door de quade acte mijn medegegeven; want ick hebbe den Heer Generael wel hooren seggen dat het

¹ Men werd hierdoor genoodzaakt het overige gedeelte van het galjoen en de uitlegger omtrent drie voet voor de woeling van den boegspriet af te zagen en de Leeuw te bergen, want er was gebrek aan hout tot de reparatie.

² 18 November 1627.

maer een recommandatie was, waardoor ick seer verwondert ben dat de Heeren sulcke ouden dienaar van 27 jaren soo leelijck hebben bedrogen; die op 't toeseggen van mijn Heeren het equipagiemeesterschap in Indien comende soude bedienen, bij soo verde het ledich was ofte soo haest het vacant soude wesen. Waerdoor ick door aanraden van de heeren een jonge dochter heb getrouwt, ¹ mijn huijs vercocht ende veel binnen de waerde hebben moeten geven; waardoor ick niet wel te vrede ben; soude nu versocht hebben om weder met mijn huijsvrouw naer huijs te keeren, hadde ick het niet gelaten om schade van de Compagnie te verhoeden ende om andere huijsgesinne geen onlust te geven." Terwijl hij zich op reis naar Indië bevond, waren hem uit Japan eenige geschenken gezonden, doch men had die te Amsterdam komende, voor de Compe. aangeslagen en verbeurd verklaard; ook dit stuitte den ouden dienaar tegen de borst, want hij laat zich hierover dus uit: "Mijne Heeren, mijn verwondert seer dat UE. een sulck gerijnen ² dinck van een nest coffers ende een cantoortien aen mijn gesonden aengeslagen, hebt, daer ick UE. soo menigen goeden dienst heb gedaen, ende hadt ick gewilt, ick mocht mijn selven wel verrijckt hebben gelijk veele van de Compangies dienaers hebben gedaen, het welcke door sulcke vodderijen is heen comende; maar het en leijt de Compagnie daer niet: maar het is al wat anders; ende alsoo ick hiervoren geseijt hebbe, om niemant onlust te geven, derhalven sal het noch een jaer aensien, hoe 't hem met mijn wil schicken, ondertusschen Godt bidden dat het de Compagnie ende mijn mede mach wel gaen."

Intusschen bleef hij belast met zijne moeielijke en tevens zeer werkzame betrekking, die vooral niet verminderde, toen de Mataram het volgende jaar (1628) zijn leger voor Batavia zond ³. Hij moest nu als het ware zijne krachten verdubbelen; er was toch zoo veel gereed te maken om den vijand te kunnen ontvangen en de door hem aan muren en wallen toegebrachte schade te herstellen, dat hij bijna dag en nacht geen rust had. Maar ook tegen den vijand werd hij gebruikt; toen er op den 19den October bepaald werd, dat er met het beschikbaar volk een uitval op het leger van den vijand zoude worden gedaan onder het opperbevel van Le Febvre, lezen wij ten zijnen aan-

¹ Zijn eerste vrouw was derhalve overleden.

² Geringen.

³ Zie 1e gedeelte blz. 330.

zien: „Willem Jansz. opsiender van de generaele wercken, sal onder syn gebiedt uitvoeren 260 Comp^s. lijffeiigenen, versien met een pieck, bijl off houweel, om tegen den vijandt gebruijckt te werden daer 't van noode sal sijn, en sal tot sijn assistentie mede nemen Jan Silvernagel ende Jan Caldero.“ Met welk gevolg deze uitval werd ondernomen, hebben wij hiervoren reeds gemeld. ¹ In deze zijne belangrijke betrekking bleef hij werkzaam tot den 11^{den} Juni 1629, toen hem door G. G. en Raad eene eervolle commissie naar Japan werd opgedragen.

De aanleiding tot deze zending was deze. In 1627 was de buitengewoon R. v. I. Pieter Nuijts door den Gouv.-Gen. Carpentier benoemd tot gouverneur van Tayouan op Formosa, terwijl hem tevens was opgedragen zich van daar naar het hof van Jedo te begeven, om als ambassadeur van wege de Comp. eenige zaken betreffende onze vestiging op Formosa te regelen. In deze zending niet geslaagd, keerde hij naar Tayouan terug en gaf, door zijne ondoordachte handelwijze tegenover de aldaar ten handel komende Japannezen en de naar Japan geweest zijnde Sinkanders, aanleiding, dat de eerstgenoemden op weerwraak bedacht, hem in zijn huis — want, vreemd genoeg, hij hield zijn verblijf niet in de vesting Zeelandia, maar daarbuiten — gevangen namen en niet eerder ontsloegen, dan nadat hij een accoord met hen had getroffen, waarin onder anderen bepaald werd, dat hij een aanzienlijk losgeld zou betalen, de vesting Zeelandia slechten, de Japannezen onverhinderd laten handelen enz. Tot nakoming hiervan eischten de Japannezen, dat eenige van de voornaamste leden van den Raad, alsmede zijn zoontje als gijzelaars naar Firando zouden worden overgebracht; de Japannezen zouden van hunne zijde mede eenige personen als gijzelaars benoemen.

Toen de tijding van hetgeen op Tayouan had plaats gehad bij de Hooge Regeering bekend werd, had Coen reeds de teugels van het bewind uit handen van Carpentier overgenomen; en hij, die altijd een zoo groot belang in den Japanschen handel stelde, was hierover zoo ontevreden, dat Nuijts van Tayouan naar Batavia werd ontboden en door Putmans vervangen. Maar nog altijd bleef men te Batavia van rechtstreeksche berichten uit Japan verstoken; hiervoor bestonden echter afdoende redenen; toen de gijzelaars in Japan kwamen en het gebeurde te Tayouan

¹ Als voren blz. 330.

ruchtbaar werd, namen de Rijksgrooten de zaak zoo hoog op, dat de gijzelaars eerst te Nangasaki, later te Oemera (Omra) in de gevangenis gebracht werden; aan de Hollanders werd alle handel ontzegd, hunne schepen afgetuigd, het volk aan wal in verzekerde bewaring genomen en het kantoor te Firando scherp bewaakt. Van daar dat er geen nadere berichten van Japan te Batavia kwamen, en daar men het van overwegend belang achtte met den stand der zaken aldaar bekend te zijn, en om zoo mogelijk alles weder op den vorigen voet te brengen, werd in R. v. I. besloten Willem Jansz. naar Firando te zenden. „Eijndelĳck dat men tot dese besendinghe sal gebruijcken den E. Willem Jansz. opsiender van de generaele werken, als sijnde naer resumptie van de presente Comp. dienaers de bequaemste geoordeelt, ten aensien van sijn lang voor desene becomen experientie, wesende hem 't landt en de humeuren der Japanders best bekend, ende dat conform onse medegegeven instructie sal trachten de saecken in Japan met advijs van den raedt ten besten van de Comp. te dirigeren, de questien ende verschillen bij aldien op sijn aencomste noch ongedediceert (ongedecideert) waeren, op 't gevoegelijckste t'accomoderen ende te verdraegen. Sooveel van de Comp. middelen uijt Japan te trekken ende naer Tayouan ende Batavia te retourneren als immer doenelijck wert, de commertie ende alle goede correspondentie met Japan in alle manieren te conserveren, ten eijnde de Comp. den profijt gevenden handel aldaer niet comt te derven. Nog in dezelfde maand Junij vertrok Willem Jansz. met het jacht den Swarten Arent naar Japan, en kwam den 4^{den} October te Firando.¹

Doch ook hij vermocht evenmin als het opperhoofd aldaar, Cornelis van Nijenrode, de zaken tot een goed einde te brengen. De Rijksgrooten bleven volhouden in hunne onbillijke eisschen tegen de Comp^e. Zij hadden zelfs het voornemen, om buiten den Raad te Firando om, eenige der Hollandsche gijzelaars, den koopman Abraham de Mourcourt, benevens den onderkoopman en tolk François Caron, met een jonk naar Batavia te zenden met brieven aan de H. R., waarin hunne grieven tegen de Hollanders wegens hetgeen op Tayouan had plaats gehad, uiteen werden gezet en die zij vermeenden dat den Gouvern.-Gen. nog onbekend waren. De Raad kwam tegen deze bezending ernstig op, tot

¹ Bij Valentijn, 5e deel, 2e stuk, fol. 33 komt W. J. voor als opperhoofd; dat dit niet zoo is, ziet men in den tekst. Er zijn meer fouten in de opgave door hem van de opperhoofden gedaan.

dat er overeen werd gekomen, dat Willem Jansz., de opperkoopman Johannes van der Hagen en Caron, zich met de jonk Nieuw Zeelandia naar Batavia zouden begeven, ten einde de H. R. van alles te onderrichten en de brieven van de Rijks-grooten over te brengen. Den 14^{den} Maart 1630 verliet de jonk de reede van Nangasaki en ankerde den 1sten Mei ter reede van Batavia. Na vele en langdurige beraadslagingen werd in R. v. I. eindelijk besloten Willem Jansz. andermaal naar Japan af te vaardigen, met naderen last en instructie hem te dien einde mede te geven; zoodat hij den 28sten Juli met de Kemphaen van Batavia's reede vertrok en den 21sten October weder te Firando terug was. Weinige dagen later vertrok hij naar Jedo, doch ook nu mocht zijne komst niet veel goeds uitwerken; eerst werd hij gepaaid dat de zaken op het punt stonden tot genoeg van de Comp. geregeld te worden, terwijl eenigen tijd later, door de behandeling die zij van het Japansch bestuur moesten ondervinden, het ten duidelijkste bleek dat men daartoe het voornemen niet had. Eerst nadat Pieter Nuijts, de gewezen gouverneur van Tayouan, op den 13^{den} September 1632, met de fluit Warmont in Firando verscheen, ¹ om zijne handelingen in persoon voor het Hof te verantwoorden, kwam hierin weldra eene gunstige verandering. Twee maanden later, op den 12^{den} November, werden de Hollanders uit hun arrest ontslagen, met uitzondering van Nuijts, terwijl hun de handel even als vroeger werd toegestaan. Willem Jansz. schreef dit heuchelijke nieuws nog denzelfden dag aan van Nijenrode te Firando. Deze gaf oogenblikkelijk last, de noodige maatregelen te nemen om de schepen voor hunne reis naar Batavia in gereedheid te brengen; terwijl hij tevens een vaartuig huurde, dat onmiddellijk vertrok om deze tijding aan den gouverneur Putmans te Tayouan over te brengen. Putmans zond bij aankomst van dit vaartuig dadelijk een ander naar Batavia, om het goede nieuws aan de Hooge Regëering over te brengen. Hoe die tijding bij hen werd opgenomen, lezen wij in hunnen brief aan de Bewindhebbers van

¹ Zie Kronijk van het Hist. Genoots. 9e en 10de jaargang, waar men zijn schriftelijk antwoord vindt over zijne opzending naar Japan in 1632; het door den Raad van Justitie op Batavia tegen hem uitgesproken vonnis op den 17den September 1631; alsmede eenige bijzonderheden hem betreffende, na zijne terugkomst van Japan te Batavia in 1636. Maar behalve deze zijn er nog aanwezig een aantal stukken en brieven, zoo van als aan hem, die met zijne handelingen als Gouverneur van Tayouan en zijne gevangenschap in Japan in verband staan.

den 8sten Februari 1633, waarin zij schrijven: „Nae dat wij desen morgen onse nevensgaende missive aen UE. hadden afgezonden, met ons Bantams convoij jacht Negepatnam, om door d'heer Mr. Hoar, president van de Eerw. Engelsche Comp. UE. door handen van de HH. zijne Meesters toegezonden te werden, soo is Godslooff ons desen achternoen, met een Chinees vaertuijch daertoe expres uijt Tayouan door den gouverneur Putmans afgesonden, de Blijde Bootschap genoemd, toegecomen, de aengename tijdinge van de volcomen relaxatie ende vrijgevinge onser schepen, middelen ende volckeren in Japan, dat in des Coninxshoff tot Edo is geresolveert den 22 (12) November lestleden; met dees loffelijke verclaringe, dat de onschuldige Nederlanders, over de begane faulte van den Gouverneur Nuijts vrijgelaten wierden; waervan het gewenschte effect tot Firando is gevolcht den 6 December passado, sulcx dat d'onse doende waren met de goederen afteschepen, ende waren den 22 December in onse jachten den Arent, Heusden en de Kemphaen geladen 1900 picol coper, ende verscheijde geeijschte timmerhout soo van daer ontboden was; sulcx dat met haer drieen meest zeijlreet lagen om te vertrecken, alleen wachtende naer de comste des Commandeurs Willem Jansz., die al op comende wege was; ende stonden in de logie gepact een ende tseventich casgies, ijder met 2000 realen in waerden aen Japans Soma, dat is geraffineert silver, daerbij noch thien duijsent realen soudent gevoecht werden, die voor de hant waren, enz.

„De handel wert ons vrijgesteld als voor desen, het blijft dat de gedurige patientie ende resolute toesendinge van Sr. Pieter Nuijts persoon, overwonnen heeft allen ingenomen ¹..... ende ongenegentheijt, soo de Japanderen tegen UE. volckeren ende middelen ingenomen hadden, ende door die beleefdheijt overwonnen zijn; wordende enz.”

Den 3den Januari 1633 kwam Willem Jansz. uit Jedo te Firando, waar hij met deze woorden zijn gehouden dagregister eindigt: „Op den middach sijn in Firando voor de trap van de logie ten anker gecomen, Godt almachtich sij loff, prijs, ende danckbaerheijt, die ons soo genadelijck wt dese leetwesige, langdurige smart ende ellende verlost, ende een wtcompste tot welstant van de Hren M^{rs} verleent heeft. Amen, Amen, Amen.”

Veertien dagen later, den 17den Januari, ging hij met de

¹ Onleesbaar, vermoedelijk: ingenomenheijt.

hiervoren genoemde drie schepen van Firando onderzeil, kwam den 27sten dier maand op Formosa aan, van waar hij met de Arend alleen de reis naar Batavia voortzette en den 22sten Februari ten anker kwam.

Wij hebben gemeend ons te moeten bepalen bij het hiervoren opgegevene betrekkelijk zijn verblijf in Japan; want hadden wij moeten mededeelen wat er dag aan dag met de Rijksgrooten verhandeld werd, zoo mede zijne briefwisseling met van Nijenrode, dan zouden wij al te uitvoerig zijn geworden, te meer daar het o. i. eigenaardiger te huis behoort in eene verhandeling over Pieter Nuijs, als gewezen gouverneur van Tayouan.

Terwijl hij zich in 1630 in Japan bevond, was hij bij res. van Gouvern. Gen. en R. van I. van 25 Maart, benoemd tot equipagiemeester ¹ in plaats van Claes Pietersz. die bij den Raad van Justitie over „seeckere begane foute gesuspendeert werd van sijne bedieninge“, maar daar Willem Jansz. afwezig was, verzocht Pietersz. die betrekking nog tot zijne terugkomst te mogen blijven waarnemen, hetgeen hem, daar men hoopte dat Willem Jansz. weldra uit Japan zoude terugkomen, werd toegestaan. Doch zoo als wij hebben gezien, was zijn verblijf te Batavia van korten duur en ging hij andermaal naar Japan, waardoor zijne benoeming verviel. Daarentegen werd hij op den 28sten Mei 1633 aangesteld tot President van Schepenen, welke betrekking hij echter slechts tot het einde van dat jaar bekleedde, daar hij besloten had naar het vaderland terug te keeren. Aan zijn wensch werd voldaan. „Willem Jansz. van Amersfoort hebben wij ² ten respecte van zijne goede diensten in Japan gedaen, het vice-commandeurschap gedefereert, ende hem oock over verscheijde gerechtige pretentien van verbeteringe, den 29 September lestleden twee duysend guldens toegeleijt, als UE. sullen cunnen sien bij de notulen onser resolutien op dien dach registreert, daervoren hij ons op primo October bedanckt heeft, soo dat met geen pretentien voor UE. sal comen.“ Het opperbevel over de retourvloot was opgedragen

¹ Is goetgevonden in gemelte vacante plaetse te surrogeren, den persoon van Willem Jansz. Groenegers, bij d'E Bewinthebberen ter Camere Amsterdam in die qualité (vacant sijnde) aangenomen (zie bl. 351). Dit is de eenigste maal dat wij het woord Groenegers achter zijn naam vermeld vinden.

² Brief van G. G. Brouwer van de Bewindh. ter verg. van de 17^{nen} uit het schip Wesel ter hoogte van de Prinsen Eilanden den 26 December 1633.

aan den Raad van Indië en gewezen Gouverneur van Amboina Philips Lucasz., die reeds den 16^{den} te voren met de schepen Nieuw Amsterdam en Leeuwarden de reede van Batavia had verlaten, om over Soeratte de reis naar de Kaap te maken, waar hij de schepen Wesel, Middelburch en Nassau zoude inwachten en daarmede gezamenlijk de reis naar het vaderland voort te zetten.

De Vice-commandeur Willem Jansz. had zijn vlag op het schip Wesel geheschen; den 27sten Juni 1634 liep de vloot de vaderlandsche havens binnen den 30sten dier maand verschenen Philips Lucasz. en Willem Jansz. in de vergadering der Bewindhebbers van de Kamer Amsterdam, waar ze een summier rapport deden van hunne reis; „na gedane welcomst — werden zij — bij de vergaderinge versocht, om met d'Heer Tholinx haere reijse naer 's Hage te voorderen, ende H. H. Mog. en zijne Excell. naer gewoonte mede rapport te doen, als mede te presenteren de geschencken van den Coninck van Chiam.”

Den 3^{den} Juli verschenen zij in de vergadering van H. H. Mog. en nadat zij ook daar mondeling rapport over hunne reis hadden uitgebracht, werd Philips Lucasz. verzocht het in geschrift te stellen en het aan H. H. Mog. over te leveren.

Hiermede was de loopbaan van Willem Jansz. van Amersfoort bij de O. I. Compe. gesloten; bijna het derde eener eeuw had hij in haar dienst doorgebracht en zich door ijver, kunde en regtschapenheid de achting van zijne heeren en meesters verworven, zoodat hij trapsgewijze in rang opklimmende in verschillende betrekkingen gebruikt, der Compe. de belangrijkste diensten bewees. Niet lang echter mocht hij van zijn verkregen rust genieten, want het bleek ons uit de minuut octroijen van de Staten van Holland en Westfriesland, van den 14^{den} Mei 1658, dat hij zich met der woon te Alkmaar had gevestigd en aldaar in de maand April 1636 overleden was.

1872.

P. A. LEUPE.